

Satu Heikkilä-Pesonen

"ME SAAMME TEHDÄ KADULLA MITÄ TAHDOMME!"

Väkivalta Jyväskylän kaupungissa v. 1913-1920

Jyväskylän yliopisto

Suomen historian pro gradu

Syksy 2002

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Satu Heikkilä-Pesonen	
Työn nimi "Me saamme tehdä kadulla mitä tahdomme!" Väkivalta Jyväskylän kaupungissa v. 1913-1920	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu
Aika Syksy 2002	Sivumäärä 83 s.
Tiivistelmä – Abstract <p>Tässä tutkimuksessa tutkitaan väkivaltaa paikallisena ilmiönä Jyväskylän kaupungissa vuosina 1913-1920. Tutkimustehtävänä on tutkia mikä oli Jyväskylän väkivaltarikollisuuden tilastotodellisuus, miten rikoksiin suhtauduttiin, miten ihmiset kokivat väkivallan, millaisia väkivaltateot olivat ja ketkä niissä olivat osallisina. Tutkimuksessa pohditaan niinkään väkivallan kontrollikäytäntöä, ketkä sitä harjoittivat ja miten. Lisäksi tutkitaan näkykö kansalaissodan aikainen kansalaisten vastakkainasettelu Jyväskylässä siviilien käytöksessä.</p> <p>Väkivallan virallisena kontrolloijana Jyväskylässä toimivat poliisilaitos ja oikeuslaitos. Epävirallisina kontrolloijina toimivat niin työväenyhdistys kuin nuorisoseurakin äänitorvinaan kannattaja lehtensä Sorretun Voima ja Keskisuomalainen. Kaikilla kontrollin osapuolilla oli yhteinen tavoite: sivistää ja sivilisoida kaupunkilaiset kunniallisiksi ja esimerkillisiksi kansalaisiksi.</p> <p>Yleisin väkivalta tyyppi Jyväskylässä oli pahoinpitely. Jyväskylän asema niin maantieteellisenä kuin kaupallisenakin keskuspaikkana Keski-Suomessa vaikutti väkivaltarikollisuuteen. Kaupungissa liikkui päivittäin runsaasti jyvaskyläläisten lisäksi muuta väestöä kauempaa ulkopaikkakunnilta ja tämä osaltaan kontrollin tehokkuuden ohella selittää Jyväskylän korkeita väkivaltalukuja verrattuna muuhun Suomeen ja Vaasan lääniin.</p> <p>Miehisyyden ohella toisena yleisenä piirteenä jyvaskyläläisessä väkivallassa oli tekijöiden nuoruus. Väkivaltaisesti käyttäytyvä ja siitä kiinni jäävä henkilö oli useimmiten parikymppinen nuorukainen.</p>	
Asiasanat Väkivalta – väkivaltarikollisuus – Jyväskylä - historia	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja	

1 JOHDANTO	2
1.1 Tehtävä ja lähteet	2
1.2 Metodi	7
1.3 Jyväskylä tutkimusajankohtana	8
2 OIKEUDEN HOITO JA JÄRJESTYKSEN YLLÄPITO	11
2.1 Lainsäädännöllinen perusta	11
2.2 Jyväskylän raastuvanoikeus ja poliisilaitos	12
2.3 Epäviralliset järjestyksen valvojat	16
3 VÄKIVALTARIKOLLISUUS JYVÄSKYLÄSSÄ	19
3.1 Nyrkkipolitiikkaa ja puukkotappeluita	19
3.2 Väkivallan sisältö	25
3.3 Ikä ja sukupuoli	28
3.3 Sosiaalinen asema	31
4 VÄKIVALTA MÄÄRITTÄVÄT NORMIT JA ASENTEET	37
4.1 Huligaanielämää	37
4.2 Taistoon huliganismia vastaan!	41
4.3 Pelättiinkö Jyväskylässä?	45
4.4 Kaksi nuorukaista, kaksi kohtaloa	49
4.5 Kunnian tähden	54
5 VÄKIVALTAKULTTUURI JYVÄSKYLÄSSÄ	58
5.1 Viinan kirot	58
5.2 Kieltolaki ja väkivalta	62
5.3 Levottomat markkinat	65
5.4 Poliittinen verikosto	68
6 VÄKIVALTA JA JYVÄSKYLÄLÄISET	73
LÄHTEET	76
LIITE	82

1 JOHDANTO

1.1 Tehtävä ja lähteet

Väkivalta on monikasvoinen ilmiö. Se voi olla julkista, vaikkapa perjantai-ilmainen nyrkkitappelu kaduilla ravintolaillan päätteeksi tai hyvin yksityistä, kotona yksityisessä tilassa tapahtuvaa kotiväkivaltaa. Se osa mitä voidaan tutkia, kuuluu julkiseen väkivaltaan, siihen osaan tapauksista, mitkä ovat tulleet viranomaisten tietoon ja näin saaneet kasvot.

Suomi on perinteisesti luettu korkean rikollisuuden maihin, tämä tarkoittaa henkirikoksia tarkasteltaessa vähintään neljä surmattua vuotta ja 100.000 asukasta kohden.¹ Väkivalta ja väkivaltarikollisuus on kiehtonut niin yhteiskuntatieteilijöitä, oikeusoppineita, psykologeja, biologeja kuin historiantutkijoitakin. Väkivallan ja väkivaltarikollisuuden tutkimus oli kuitenkin pitkään sosiologien ja oikeusoppineiden tutkimusalueita. Ensimmäiset historiallisen kriminologian tutkijat olivat sosiologeja, esimerkkinä mainittakoon Suomessa väkivallan ja rikollisuuden tutkimuksen isänä pidettävä 1920-1940-luvuilla vaikuttanut sosiologi Veli Verkko. Eniten Suomessa väkivallasta ja rikollisuuden historiasta on kirjoittanut Heikki Ylikangas, joka on pohtinut niin syitä Suomen perinteisesti korkeaan väkivallan tasoon kuin tutkinut yksityiskohtaisesti Etelä-Pohjanmaan puukkojunkkarikautta. Tutkimukset ovat kuitenkin keskittyneet lähinnä esiteolliseen aikaan, eikä siis 1900-luvun alkupuolen siviilirikollisuutta koskevia paikallisia historiallis-kriminologisia tutkimuksia juurikaan ole.² Jyväskylän rikollisuutta on tutkittu kahdessa pro gradussa, joista toinen

¹ Ylikangas 1996, s. 5.

² 1900-luvun alkupuolen siviilirikollisuutta ja väkivaltarikollisuutta koskevia tutkimuksia: Kirsi Kuusikko. Laiton lappi, laiton Petsamo. Rikollisuus ja järjestysvalta Petsamossa 1921-1944. Jyväskylä 1996; Enlund Tapio. Väkivaltarikollisuus Lahden seudulla 1894-1907. Jyväskylä 1993. Suomen historian pro gradu.

käsittelee alkoholirikollisuutta ja toinen varkausrikollisuutta.³ Kuitenkaan Jyväskylän väkivaltarikollisuutta ja jyvaskyläläistä väkivaltaa ei ole tutkittu ennen tätä.

Tässä tutkimuksessa tutkitaan väkivaltaa paikallisena ilmiönä Jyväskylän kaupungissa vuosina 1913-1920. Tutkimus keskittyy nimenomaan siviilirikollisuuteen, kansalaissodan yhteydessä tapahtuneet väkivaltarikokset, jotka käsiteltiin valtiorikosoikeudessa jätetään tästä tutkimuksesta pois. Väkivaltatutkimuksen pioneeri Veli Verkko erottaa ajanjaksolta 1749-1940 kolme korkean henkirikollisuuden kautta. Ensimmäinen nousukausi osuu vuosille 1809-1898, toinen noususuhdanne vuosiin 1905-1913 ja kolmas korkeasuhdanne vallitsi vuosina 1919-1936. Tämä tutkimus ajoittuu näiden korkeasuhdanteiden väliin eli aikaan, jolloin väkivaltarikollisuus oli tilastollisesti matalammalla tasolla. Väkivaltarikollisuuden noususuhdanteet ovat kiinnostaneet tutkijoita selvittämään väkivallan problematiikkaa, mutta "normaalitasolla" oleva väkivaltarikollisuus on jäänyt vähemmälle tutkimukselle. Tämän tutkimuksen ajankohta on mielenkiintoinen. Toisaalta eletään poikkeusoloissa ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan pyörteissä, joten olot olivat kaikkea muuta kuin normaalit. Kuitenkin mitä väkivaltaan tulee, siviilien harjoittama väkivalta ei ainakaan tilastollisesti kasvanut.

Tutkimusajankohdaksi on siis valittu ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan aika. Aikarajausta on jatkettu kaksi vuotta kansalaissodan jälkeen, jotta nähtäisiin vaikuttiko sota Jyväskylän siviiliväkivaltarikollisuuteen. Tutkimuksen aloitusajankohdaksi on valittu vuosi 1913, jolloin voidaan tarkastella sitä millainen tilanne oli ennen ensimmäistä maailmansotaa.

³ Jussila Matti. Varkausrikollisuus Jyväskylän kaupungissa v. 1863-1893. Suomen historian pro gradu 1992; Tervakangas Lauri. Alkoholirikollisuus Jyväskylän kaupungissa kieltolain aikana 1919-1932.

Tutkimustehtävänä on tutkia mikä oli Jyväskylän väkivaltarikollisuuden tilastotodellisuus ja pyrkiä kartoittamaan väkivallan kuvaa Jyväskylässä: miten rikoksiin suhtauduttiin ja miten ihmiset kokivat väkivallan, millaisia väkivallanteot olivat ja ketkä niissä olivat osallisina. Lisäksi tutkitaan väkivallan kontrollikäytäntöä, ketkä sitä harjoittivat ja miten. Tutkimuksessa pohditaan myös sitä, mitä väkivallanteojen taustalta löytyy ja mahdollisuuksien mukaan sitä miten ilmiötä voisi selittää. Tutkimuksessa tutkitaan niinkään näkyikö kansalaissodan aikainen kansalaisten vastakkainasettelu siviilien käytöksessä Jyväskylässä ja löytyykö tästä merkkejä Jyväskylän raastuvanoikeuden väkivaltatapauksia koskevasta aineistosta. Aihetta lähestytään kahdesta näkökulmasta: toisaalta tutkimalla mikä oli tilastotodellisuus, mutta lähestymällä aihetta myös mikrohistoriallisesta näkökulmasta yksityistä individuaalinäkökulmaa korostaen.⁴

Alkuperäislähteinä käytetään Jyväskylän raastuvanoikeuden tuomiokirjoja ja sakko/rankaisuluetteloita ko. jaksolta. Tuomiokirjat sisältävät raastuvanoikeuden pöytäkirjat todistajalausuntoineen ja erilaisia liitteitä kuten papintodistuksia, valtakirjoja, tapauksiin liittyviä lääkärinlausuntoja ja ruumiinavauspöytäkirjoja. Lisäksi mukana ovat kopiot poliisilaitoksen tekemistä poliisiraporteista. Sakkoluetteloaineistoa käsiteltäessä on otettava huomioon se seikka, että sakkoluettelo on laadittu siten, että tapaukset on tilastoitu luettelossa ensimmäisenä mainitun rikoksen mukaan. Siten esimerkiksi kunnianloukkaukseksi sakkoluettelossa tilastoitu juttu saattaa sisältää myös syytteen pahoinpitelystä. Pelkkä sakkoluettelon tilastointiin turvautuminen saattaa siis vääristää todellisten väkivaltatapauksen määrää. Mahdollisimman luotettavan kuvan saamiseksi tutkimuksessa on käyty lisäksi läpi kaikki tutkimusajanjakson juopumus- ja kunnianloukkausjutut, koska viinanjuonti ja kunnianarkuus liittyvät läheisesti väkivaltaan. Laadittuihin

väkivaltarikollisuus tilastoihin on laskettu mukaa ulkopaikkakuntalaisten Jyväskylässä tekemät rikokset, ellei toisin ole mainittu.

Niinikään alkuperäislähteinä tutkimuksessa käytetään Vaasan hovioikeuden alistettujen asiain sekä anomus-, valitus- ja hakemusasiain päätöstaltioita. Vaasan hovioikeuden arkistosta on tutkittu Jyväskylän raastuvanoikeudesta sinne lähetetyt alistetut jutut sekä valitukset. Niinikään alkuperäislähteinä ovat Jyväskylän poliisilaitoksen ilmoitusasiain päiväkirjoja, joista selviävät Jyväskylän kaupungissa tehdyt rikosilmoitukset. Ne valottavat arvokkaalla tavalla sitä Jyväskylän väkivaltatodellisuutta, mikä ei edennyt tuomioistuimeen saakka. Lisäksi käytetään alkuperäislähteinä sanomalehtiä - Keski-Suomea ja Sorretun Voimaa - tutkiessa sitä, miten väkivaltarikoksista uutisoitiin ja mitä se kertoo jyväskyläläisten suhtautumisesta väkivaltaan. Lehdet on valittu niiden levikin ja paikallisuutisten uutisoinnin perusteella sekä siksi, että ne edustavat erilaisia poliittisia kantoja ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan tapahtumarikkaassa ja poliittisesti värittyneessä ilmapiirissä. Sorretun Voima edusti työväenliikettä ja Keski-Suomi oli nuorsuomalaisen puolueen äänenkannattaja.⁵

Edelleen alkuperäislähteinä käytetään Jyväskylän työväenyhdistyksen arkistoa; 1900-luvun alkupuolellahan työväenyhdistykset olivat merkittäviä vapaa-ajan vietto ja huvittelupaikkoja. Tässä tutkimuksessa käytettävät alkuperäislähteet ovat miltei täysin viranomaisten laatimia asiakirjoja. Tästä aiheutuu se seikka, että lähteet on laadittu viranomaisten näkökulmasta ja itse väkivaltatapauksissa osallisina olevien henkilöiden oma "ääni" kuuluu varsin heikosti, mutta kuuluu kuitenkin esimerkiksi todistajanlausuntojen yhteydessä.

Väkivallan lähtökohdaksi on otettu henkilön fyysiseen koskemattomuuteen kajoaminen tai sen uhkaaminen. Väkivaltarikos taas on

⁴ Ks. tarkemmin mikrohistoriallisesta tutkimuksesta esim. Peltonen 1992, s. 7-17.

⁵ Keski-Suomen lehdistöstä tarkemmin Päiviö Tommila, Keski-Suomen lehdistö 1886-1917.

käyttäytymistä, joka on juridisesti laissa määritelty rangaistavaksi teoksi. Ongelmaksi väkivaltarikoksia käsiteltäessä muodostuu se, että tutkimusaineisto kattaa vain viranomaisten tietoon tulleet tapaukset ja tilastoimaton piilorikollisuus jää tutkijan ulottumattomiin. Tutkimuksessa käytetään tilastoituja rikoksia, millä tarkoitetaan poliisin tietoon tulleita ja poliisin rekisteröimiä rikoksia sekä rikosilmoituksia. Jotta rikos tulisi tilastoiduksi, on jonkun täytynyt ilmoittaa siitä poliisille tai poliisi on valvonnan tai rikostutkinnan yhteydessä havainnut rikoksen. Rikosten ilmituloaste vaihtelee huomattavasti rikoslajeittain. Vakavat väkivaltarikokset ja henkirikokset jäävät vain harvoin tulematta ilmi. Väkivaltarikoksissa taas ilmituloon vaikuttaa väkivallantekijän ja uhrin tausta, teon vakavuus, teon tausta ja rikoksen tapahtumaympäristö. Todennäköistä kuitenkin on, että vain pieni osa kaikista väkivallanteoista tulee ilmi ja rekisteröidyksi.⁶ Tuomiokirjoista väkivaltarikoksiksi lasketaan pahoinpitelyt, murhat, tapot, raiskaukset ja poliisin vastustamiset. Jatkossa tutkimuksessa käytetään tekstin sujuvuuden vuoksi Jyväskylän kaupungista nimitystä Jyväskylä, millä tarkoitetaan Jyväskylän kaupunkia.

Tutkimusajanjaksona Suomessa elettiin poikkeusoloissa. Poikkeusoloilla tarkoitetaan olosuhteita ja kriisejä, joiden aikana yhteiskunnan ulkoiset tai sisäiset tekijät muodostavat vakavan uhkan väestön toimeentulolle ja yhteiskunnan sisäiselle järjestykselle⁷. Suomea koettelivat niin ensimmäinen maailmansota, kansalaissota kuin elintarvikepulakin. Maailmansodan puhkeaminen kesällä 1914 katkaisi Suomen kauppayhteydet lähteen ja heijastusvaikutukset alkoivat näkyä vähitellen Jyväskylässäkin. Elintarvikepula alkoi tuntumaan jo ensimmäisen sotavuoden kuluessa ja säännöstely astui

⁶ Siren 2000, s. 6.

⁷ Poikkeusolojen määrittelystä katso esim. Kontula 1996, s. 4.

voimaan alkusyksystä 1916.⁸ Poikkeusolot luovatkin tutkimukseen oman ulottuvuutensa ja haastavat kysymään, miten Jyväskylässä selvittiin näissä poikkeusoloissa ja miten olot heijastuivat jyväskyläläisessä väkivaltakulttuurissa.

1.2 Metodi

Tutkimukseni tutkimusmetodi on kahtalainen. Tutkimuksessa käytetään sekä mikrohistoriallista otetta että tilastollista tutkimustapaa. Mentaliteettihistoria liittyy siihen myös olennaisena osana. Mentaliteetti käsitteenä on kuitenkin ongelmallinen. Esimerkiksi Pentti Virrankosken mukaan mentaliteetti on osa kulttuuriperinnettä. Mentaliteetista on vaikea puhua kokonaisvaltaisesti, koska kulttuuriperinteenä kulkeva mentaliteetti pitäisi pystyä erottamaan yksilön persoonallisesti vaihtelevasta reagoitavasta asioihin.⁹ Tämän voidaan ainakin tässä tutkimuksessa todeta olevan jokseenkin mahdoton tehtävä. Tässä tutkimuksessa on paljolti kyse käyttäytymisnormeista ja niitä muokkaavista tekijöistä sekä aikakauden auktoriteeteista, jotka muokkasivat ns. yleistä mielipidettä ja auktoriteetillaan vaikuttivat ihmisten käyttäytymiseen ja normiajatteluun. Vaikka tutkitaan ihmisten ajatusmaailmaa, ei luonnollisestikaan ole mahdollista nähdä tänäkään päivänä toisen ihmisen ajatuksia saati sitten menneisyyden ihmisen. Niinpä viitteitä ihmisten toimintaa ja käyttäytymistä määrittäneistä normeista onkin etsittävä ihmisten käyttäytymisestä. Tutkija tekee aineiston perusteella omia tulkintojaan, faktoihin ja tutkimusaineistoon nojautuen.

Matti Peltosen mukaan mentaliteetti ja mikrohistoria kuvaavat historian muutosta eri tavoin. Mentaliteetti tuo mukanaan uudella tavalla

⁸ Ks Rantatupa 1979; Räsänen 1985, s. 12.

⁹ Virrankoski Pentti, Vapaudenajan ja 1900-luvun poliitikkojen mentaliteetti. Teoksessa Historian päivät 1985. Historiallinen arkisto 88. Helsinki 1986.

määritellyn tutkimuskohteen, kun mikrohistoria taas on tutkimuksen yleistä strategiaa kuvaava termi. Ne eivät sulje toisiaan pois, mutta eivät myöskään ole keskenään täysin vaihdettavissa.¹⁰ Mikrohistoria ja mentaliteetti eivät siis ole toisistaan itsenäisiä tutkimusaloja, vaan niiden voidaan sanoa ainakin tässä tutkimuksessa läpäisevän toisensa. Kun mentaliteettien tutkimus kohdistuu mm. arvoihin, normeihin, tapakulttuuriin ja perinteisiin, kiinnittyy se samalla myös lähes aina paikalliseen ja tutkimuskohteena pieneen ja rajattuun ilmiöön.¹¹ Mentaliteetti on epäilemättä ihmisten käyttäytymisen taustalla, mutta sen erottaminen yksilön persoonallisesta reagoitavasta asioihin on tavattoman vaikeaa. Perinnäisenä pyrkimyksenä tässä tutkimuksessa on menneisyyden ihmisen ymmärtäminen sisältä päin.

1.3 Jyväskylä tutkimusajankohtana

Jyväskylän kaupunki muodosti maakunnallisen keskuksen. Kaupungin merkitystä korostivat hyvät liikenneyhteydet. Jyväskylään johti viisi maantietä, Päijänne tarjosi hyvät vesiyhteydet etelään ja Jyväskylän merkitys rautatieliikenteen solmukohtana oli suuri. Lisäksi kaupungin sijainti neljänläänin rajalla teki siitä Keski-Suomen kaupallisen keskuksen. Jyväskylä oli jo 1800-luvun loppupuolelta kulttuurikaupunki, jonka sivistyneistölle antoivat leimansa ennen kaikkea Seminaarin ja Lyseon opettajat. Suurin osa kaupunkilaisista sai elantonsa teollisuuden tai käsityön aloilta. Jyväskylän taloudellisen kasvun takana oli metsäteollisuutta kohdannut noususuhdanne, minkä seurauksena kaupunkiin alkoi 1870-luvulta syntyä teollisuuslaitoksia. Esimerkiksi vuonna 1920 Jyväskylässä oli 23 varsinaista teollisuuslaitosta.

¹⁰ Peltonen Matti, Mikrohistoriasta. Tampere 1999, s. 13.

¹¹ Katajala Kimmo, Historian ja antropologian välimaastossa. Historian näkökulma, teoksessa Manaajista maalaisaateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa. Tietolipas 140. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1995, s. 14.

Näistä suurimmat teollisuuslaitokset ja työllistäjät Jyväskylässä olivat Schaumanin faneritehdas ja Fredrikssonin kravatti-, hansikas- ja lakkitehdas. Kaupungissa toimi myös leipomoita, kirjapainoalan yrityksiä ja virvoitusjuomatehtaita. Lisäksi Jyväskylän ympäristössä kaupungin rajan tuntumassa sijaitsi huomattavia teollisuuslaitoksia¹², jotka työllistivät monia kaupunkilaisia ja esikaupunkialueella asuneita.

Jyväskylää leimaava tekijä tutkimusajankohtana oli kaupungin väkiluvun voimakas kasvu. Jyväskylän väkiluvun kasvuprosentti oli ennen 1910-lukua muuta maata selvästi hitaampi, mutta uuden asemakaavan valmistuttua vuonna 1910 tilanne muuttui. Vuosisadan alkua leimasi taloudellinen korkeasuhdanne ja suuri rakentamisaktiivisuus. Vuoden 1910 asemakaavan laajennus aiheutti sen, että kaupunki alkoi levitä itään ja koilliseen Tourujoen suuntaan sekä Älylään ja Mattilaan päin lännessä. Kaupungin uusi asemakaava ja Mäki-Matin liittäminen kaupunkiin nostivat asukasluvun kasvuprosenttia niin, että väkiluku kaksinkertaistui vuoteen 1920 mennessä. Tutkimusajankohtana Jyväskylän kaupungin asemakaava käsitti siis kaupungin keskustan alueen sekä Mäki-Matin esikaupungin, mikä oli kaupungin työläisväestön asuttama. Uuden asemakaavan myötä kaupungin rakennustoiminta vilkastui siten, että ensimmäisen maailmansodan sytyttyä Jyväskylässä oli 437 asuinrakennusta ja vuonna 1920 niitä oli jo 609. Koko tutkimusajanjakso oli siis vilkkaan rakentamisen aikaa. Uusia asuinrakennuksia valmistui 1912-1919 210 kappaletta ja näistä 145 sotaa edeltäneinä vuosina.

Lisäksi on otettava huomioon, että Jyväskylän kaupungin rajojen välittömässä läheisyydessä oli esikaupunkiasutusta jo 1900-luvun alussa melko runsaasti. Nimenomaan Kankaan paperitehdas oli muodostanut Lohikoskelle huomattavan yhdyskunnan ja Schaumanin ja Kankaan tehtaiden työväkeä

¹² Jyväskylän ympäristössä merkittäviä teollisuuslaitoksia olivat Kankaan paperitehdas ja Valtion Kivääritehdas.

asettui Tourulan ja Nisulan alueille. Vähäistä asutusta muodostui myös Äijälänsalmelle Väinölän konepajan myötä sekä Keljon alueelle. Kaupungista ei ollut pitkä matka myöskään Haapakosken sahan luomalle Vaajakosken alueelle.¹³

TAULUKKO 1

Jyväskylän kaupungin väkiluvun kehitys vuosina 1913-1920¹⁴

Vuosi	väkiluku	lisäys
1913	4158	610
1914	4470	312
1915	4798	328
1916	4964	166
1917	5031	67
1918	5054	23
1919	5262	208
1920	5442	180

Tutkimusajankohtana Jyväskylä oli lehtoreiden ja työmiesten kaupunki. Keski-Suomen maaseutu lukeutui koko maan "punaisimpiin" alueisiin. Jyväskylässä porvarillisella puolella oli kuitenkin enemmistö. Esimerkiksi vuonna 1917 poliittiset suhteet Jyväskylässä olivat kuusi porvarismielistä vastaan neljä työväenmielistä.¹⁵

¹³ Tommila 1970, s. 256; Tommila 1972, s. 323-365, 478-90; Tervakangas 1995, s. 21-22; Räsänen 1987, s. 112-116; Räsänen 1985, s. 24.

¹⁴ Suomen Virallinen Tilasto, väestötilastot.

¹⁵ Tommila 1972, s. 508.

2 OIKEUDEN HOITO JA JÄRJESTYKSEN YLLÄPITO

2.1 Lainsäädännöllinen perusta

Lainsäädännöllinen perusta rikosoikeudenkäynneille ja tuomioiden pohjana oli vuoden 1885 ja 1888 valtiopäivillä käsitelty ja vuonna 1889 säädetty uusi rikoslaki. Sen voimaan tulo viivästyi kuitenkin vuoteen 1894 saakka, koska venäläiset vaativat tarkistuksia valtiollisia rikoksia koskeviin säännöksiin, joiden he katsoivat antavan väärän kuvan Suomen ja Venäjän välisestä valtiollisesta suhteesta ja olevan sanktiotasoltaan liian lieviä. Rangaistuksen tuli ensisijaisesti olla sovitusta tehdystä rikoksesta. Aikaisemmin kantavana ajatuksena oli ollut rikollisen parannus, mutta nyt se sai väistyä toissijaisena rikoksien sovitus näkökulman vallatessa alaa. Uuden rikoslain päärangaistukset olivatkin vapausrangaistukset: kuritushuone ja vankeus. Kolmas päärangaistus oli sakko. Niiden määrä määräytyi kiinteästi aina päiväsakkojärjestelmän käyttöönottoon saakka.

Uutuutena laki sisälsi lisärangaistuksen; kansalaisluottamuksen menettämisen. Uudessa rikoslaissa kuolemanrangaistus rajoitettiin säätyjen toimesta koskemaan vain murhatapauksia ja eräitä valtiollisia rikoksia. Perinteiset ruumiin-, häpeä- ja karkotusrangaistukset poistettiin kokonaan. Voimaan tullut laki merkitsi siis lain kirjaimen tasolla valtavaa muutosta edelliseen lakiin. Käytännön tasolla muutos oli kuitenkin huomattavasti lievempi, koska on voitu osoittaa rangaistuskäytännön lieventyneen jo 1860-luvulla, siis merkittävästi ennen rikoslain aikaisempaa lievempien säännösten voimaantuloa.¹⁶ Vuoden 1894 voimaan tullut rikoslaki oli voimassa ulkoisilta

¹⁶ Kekkonen 1991, s. 267-269.

puitteiltaan aina 1970-luvulle saakka. Ideologisella tasolla ja rangaistuksien käytön perusteluissa 1900-luku avasi uuden aikakauden.¹⁷

Vuoden 1734 lain mukaan alioikeuksien tuli lähettää raskaita rikoksia koskevat päätökset hovioikeuden vahvistettaviksi ennen kuin rangaistukset pantiin täytäntöön. Raskaita rikoksia olivat mm. murhapoltto, vanhempiensa lyöminen ja herjaaminen, lapsenmurha, tappo. Lisäksi monet virkavirheet aiheuttivat alistuksen. Kuitenkin vuonna 1889 annetussa uudessa rikoslaisissa supistettiin voimakkaasti hovioikeudelle alistettujen juttujen määrää. Tästä lähtien hovioikeuteen alistettiin vain sellaiset rikokset, joista saattoi tulla kuolemanrangaistus, kuritushuonetta elinkaudeksi tai kuritushuonetta kuusi vuotta tai enemmän. Jyväskylän raastuvanoikeudessa tehdyt päätökset tuli lähettää Vaasan hovioikeuteen vahvistettaviksi. Alioikeuden tuli lähettää päätös hovioikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen antamisesta. Hovioikeus teki päätöksensä alioikeuden lähettämien tutkintapöytäkirjan, päätöksen sekä muiden käsittelyvaiheen aikana syntyneiden asiakirjojen perusteella. Jos oikeudenkäynnin osapuolet olivat tyytymättömiä alioikeuden antamiin päätöksiin, toimi hovioikeus muutoksenhakuasteena. Rikosasioissa ei ollut lupa vedota, vaan päätökseen tyytymätön sai valittaa hovioikeudessa.¹⁸

2.2 Jyväskylän raastuvanoikeus ja poliisilaitos

Joukko yksityisiä kaupunkilaisia teki aloitteen raastuvanoikeuden ja maistraatin perustamiseksi 1860 lähettämällä keisarille osoitetun anomuksen senaattiin. Raastuvanoikeuden perustaminen oli tullut ajankohtaiseksi, koska v. 1837 perustetun Jyväskylän kaupungin oikeudellisista tarpeista tähän saakka

¹⁷ Lappi-Seppälä 1982, s. 132, 140-150.

¹⁸ Vaasan hovioikeus 1776-1976, kirjoituksia ja kuvia 200-vuotistaipaleelta. Toim. Erkki Rintala. Vaasa 1976, s. 218, 220-222.

huolehtinut väliaikainen järjestysoikeus¹⁹ ja kaupunkilaisten käräjäasioita hoitanut Laukaan käräjäkunta eivät enää ehtineet käsitellä ja hoitaa kaupunkilaisten oikeusasioita niin nopeasti kuin olisi ollut tarpeellista.

Järjestysoikeus oli kaupungin perustuskirjassa määrätty vain väliaikaiseksi hallintoelimeksi ja kaupungin saavutettua todellinen elinkelpoisuus tuli sinne perustaa oikea maistraatti ja raastuvanoikeus. Kaupunkilaisten mielestä Jyväskylä oli 1850-luvun lopussa kehittynyt jo siinä määrin, että voitiin ajatella siirtymistä itsenäisempään hallintomuotoon. Keisari-suuriruhtinas antoikin julistuksen maistraatin ja raastuvanoikeuden asettamisesta 16.12.1861 ja Jyväskylän raastuvanoikeus aloitti toimintansa 22.11.1862. Raastuvanoikeus perustettiin neljännesvuosisadan toimineeseen ja taloudellisessa kasvussa olevaan kaupunkiin. Raastuvanoikeuden kokoonpano²⁰ koostui tutkimusajankohtana yhdestä lainoppineesta oikeusraatimiehestä ja kahdesta kunnallisraatimiehestä. Lisäksi oli oikeusraatimiehen virka, jonka tehtävänä oli raastuvanoikeuden varsinaisen pöytäkirjan pitäminen. Raastuvanoikeuden toiminnalle oli luonteenomaista sen käsittelemien asioiden määrän jatkuva kasvu. Tämä edellytti muutoksia niin henkilöstössä kuin myös raastuvanoikeuden organisaatiossa.²¹

Kontrollin osuutta rikollisuuden selittämisessä ei voi aliarvioida. Sen avulla yhteisö pyrkii säätelemään jäsentensä käytöstä ja ehkäisemään sekä valvomaan ei-hyväksytyä käytöstä. Kontrolli voi olla joko virallista tai epävirallista. Virallinen kontrolli pyrkii toisaalta ennaltaehkäisemään rikoksia ja toisaalta se myös jälkikäteen selvittää rikoksia ja pyrkii saattamaan syylliset

¹⁹ Tarkemmin Jyväskylän järjestysoikeuden ajasta ja oikeuden käytöstä O.J.Brummer. Jyväskylän kaupungin historia vv. 1837-1912, Jyväskylä 1916.

²⁰ Raastuvanoikeuden kokoonpanossa toimivat tutkimusajankohtajana seuraavat henkilöt: kaupunginviskaalina eli virallisena syyttäjänä toimi varatuomari Paul Åke Lund, oikeusneuvosimiehinä v. 1914-1915 Hollméus Hjalmar, joka toimi pormestarin virassa v. 1915-1925, v. 1916-1919 Salonen Toivo ja v. 1919-1922 Anjala Toivo. Kunnallisneuvosmiehinä toimivat v. 1914-1921 Suomalaisen päätoimittaja Oskari (Vilho) Tissari, v. 1895-1922 kauppias Wilhelm Kammonen. Lähde: Kuusanmäki 1962, s. 64-72.

edesvastuuseen teoistaan. Epävirallinen kontrolli taas toimii yhteisön sisällä. Se on viranomaisista riippumaton käyttäytymisen valvontaa, mihin vaikuttavat esimerkiksi yhteisön sisäiset arvot ja normit.²² Virallista kontrollia Jyväskylässä harjoittivat poliisilaitos ja maistraatti.

Aluksi kaupunkien privilegioituun asemaan kuului, että ne saivat itse määrätä järjestyksenpidostaan. Ensimmäisenä Jyväskylässä poliisin tehtävää hoiti kaupunginvouti (1838-). Järjestyksenpidon valvonta siirtyi kuitenkin pian viskaalin (1841-) vastuulle apunaan kaupunginpalvelija (1837-). Myös kaupungin palovartijat olivat velvoitettuja avustamaan yleisessä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidossa. Ensimmäiset varsinaiset poliisitoimet perustettiin Jyväskylään vuonna 1880. Poliisien määrää lisättiin kolmeen jo vuonna 1883 ja viiteen vuonna 1895. Tutkimusajanjaksona vuodesta 1916 poliisia johti komisario Erkki Seppä (1916-1922) alaisuudessaan ylikonstaapeli ja kymmenen poliisimiestä. Poliisin toimintaa ennen varsinaista poliisilaitosta ohjasivat kaupungin järjestyssääntö ja poliisijärjestykset v. 1844, 1886 ja 1914 ja aluksi poliisitoimi oli järjestetty maistraatin valvontaan. Maistraatin tehtäviin kuului myös palkata ja tarvittaessa erottaa poliisimiehet. Vuonna 1901 silloinen Jyväskylän kaupunginviskaali Nikolai Getjel pyysi poliisin vahvistamista, koska palovartijat eivät omien tehtäviensä vuoksi ehtineet enää auttamaan poliisia. Rauhattomuus ja poliisien tehtävät kaupungissa olivat lisääntyneet, kun 1800-luvun lopulla valmistunut rautatie toi kaupunkiin monenlaista väkeä.

Bobrikovin aikana alkoi kehitys, jonka seurauksena Jyväskylän kaupunginpoliisi muuttui valtionpoliisiksi. Vuonna 1904 poliisi erotettiin maistraatin alaisuudesta ja alistettiin Jyväskylän piirin kruununnimismiehen ja Laukaan kruununvoudin välityksellä kuvernöörin komentoon. Valtuusto

²¹ Kuusanmäki 1962, s.23-29, 35,43; Tommila 1972, s. 145-147.

²² Ks. Lehti 2001, s. 34-35.

päätti vuonna 1909 perustaa ylikonstaapelin viran, jonka haltija viskaalin valvomana johtaisi poliisin toimintaa, mutta tämä jäi lyhytaikaiseksi järjestelyksi, sillä jo seuraavana vuonna kuvernööri erotti poliisilaitoksen omaan valvontaansa. Myöhemmin johtoporrasta täydennettiin perustamalla vielä komisarion virka. Tämä järjestely toimi aina vuoteen 1929 saakka, jolloin Jyväskylään perustettiin varsinainen poliisilaitos poliisimestarin virkoineen.²³ Poliisilaitos toimi 1910-luvulta lähtien Jyväskylän kaupungintalon kellarikerroksessa. Poliisivankilana toimi kaupunginvankila.

Jyväskylässä työläisväestö ei tutkimusajankohtana suhtautunut poliisilaitoksen toimintaan täysin varauksettomasti. Työläisten luottamusta kaupungin poliisilaitosta vastaan nujersi seikka, että sortovuosina poliisilaitos oli joutunut toimimaan venäläisten käskystä. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen v. 1917 kansa totesi Jyväskylässä poliittisen tilanteen muuttuneen siinä määrin, etteivät järjestysviranomaiset enää voisi heidän käsityksensä mukaan hoitaa tehtäviään. Mentiinpä Jyväskylässä jopa niin pitkälle, että 19.3.1917 työläiskomitea järjesti yleisen torikokouksen, jossa päätettiin riisua poliiseilta virkapuvut pois ja tutkia, ketkä olivat olleet santarmilaitoksen kätyreitä ja ilmiantajia. Helsingissä venäläisten sotilaiden keskuskomitea piti valtaa muutaman päivän ajan ja luovutti sen jälkeen järjestysvallan pidon pääkaupungin työväestölle. Sosiaalidemokraattien puoluenevoston kokouksessa päätettiin ottaa vastuulle järjestysvallan pito ja koko maahan perustettiin kunnallinen miliisijärjestelmä. Jyväskylässä työläiskomitea vastasi järjestyksestä. Myös kaupungin valtuusto suhtautui järjestyneen työväestön tarjoamaan apuun positiivisesti ja myönsi tälle 1000 mk:n avustuksen.

Huhtikuun lopulla Jyväskylän työläiskomitea vaati, että metallityömies Kustaa Jokinen olisi valittava järjestyneen työväen edustajaksi

²³ Tommila 1970, poliisilaitoksen ohjesääntö 1886, s. 139. Tommila 1972, s. 391; Kuusanmäki 1962, s. 50.

kaupungin poliisilaitokselle. Valtuusto päätti kysyä maistraatin mielipidettä asian tiimoilta ja neuvottelujen jälkeen maistraatti näyttikin valtuustolle asiassa vihreää valoa. Valtuusto päättikin palkata esitetyn ylimääräisen poliisin 300 mk:n kuukausipalkalla kolmeksi kuukaudeksi. Ajan kuluttu umpeen valtuusto siirsi työläiskomitean edustajan tavalliseksi passipoliisiksi, mikä kiristi mielialoja työläisväestön keskuudessa. Sorretun Voima paheksui menettelyä voimakkaasti ja kirjoitti, että työläispoliisin nimeämisellä oli pyritty varmistamaan ettei ”*paikallinen poliisilaitos tule työskentelemään lahtarikaartin osastona*”²⁴. Epäluottamus poliisivoimien toimintaan jyrkkeni ja työläiskomitea kutsuikin lopulta edustajansa pois poliisivoimista.²⁵

2.3 Epäviralliset järjestyksen valvojat

Jyväskylän työväenyhdistys toimi toisaalta virallisena ja toisaalta epävirallisena yhteisön käytöksen kontrolloijana. Virallista kontrollia yhdistys harjoitti fyysisessä työväenyhdistyksen tilassa virallisten järjestyksenvalvojen muodossa. Toisaalta epävirallisena kontrolloijana työväenyhdistys toimi laajemmassa kontekstissa yrittäessään kontrolloida ja sivistää työväestön käytöstä. Vuoden 1911 aikana Jyväskylän työväenyhdistykseltä alkoi kiiriä tietoja joidenkin henkilöiden aiheuttavan häiriöitä iltamissa. Häiritsevä käytös ilmeisesti kiihtyi ja lisääntyi vuoden 1911 aikana siinä määrin, että työväenyhdistyksen johtokunta katsoi asiakseen puuttua asiaan. Joidenkin henkilöiden häiritsevä käytös ylitti Jyväskylän työväenyhdistyksen johtokunnan sietokyvyn rajan lokakuussa 1911, jolloin johtokunta päätti olla

²⁴ Sorretun Voima 7.9.1917, 2.11.1917.

²⁵ Tapiola 1968, s. 168-171.

myymättä lippuja talvella vietettäviin huvitilaisuuksiin tunnetuille iltamien häiritsijöille.²⁶

Johtokunnan sihteeri, tunnettu raittiussmiestä ja työväenaatteen innokas ajaja, Toivo Lehto kertoi, että ns. vakavan ohjelman, eli puheiden ja näytelmien aikana työväenyhdistyksen ravintolassa esiintyi häiriöitä. Lehto paheksui, että tanssinhaluinen nuoriso, järjestymättömät työläiset ja jopa yhdistyksen jäsenetkin vakavamman ohjelman aikana kerääntyvä ravintolan puolelle ja siellä äänekkäästi keskustellen sekä muillakin tavoin häiritsevät salissa olevaa yleisöä. Sihteeri Lehto ehdottikin johtokunnalle ettei ohjelman aikana ravintolasta myytäisi mitään ja siellä oleskelukin kiellettäisiin. Johtokunta ei kuitenkaan lämmennyt Lehdon ehdotukselle, ja sihteerin mukaan *"muut johtokunnan jäsenet vastustivat äkäisesti ja ehdotus hylättiin"*.²⁷ Asia ei kuitenkaan jäänyt tähän, vaan jo reilun viikon kuluttua johtokunta tuli toisiin aatoksiin ja kielsi tanssi-iltamien pidon työväentalolla. Perustelunaan johtokunta esitti:

*"Yhdistys, jonka pyrkimysperänä ja johtavana periaatteena on työväen aineellisen ja henkisen tilan kohottaminen tekee huonon palveluksen aatteilleen, jos se sallii talollaan pidettävän pelkkiä tanssiiltamia, joihin etupäässä kokoontuvat järjestymättömät ns. hulikaanit reuhaamaan ja ääretöntä tanssikiikkoaan tyydyttämään. Sitä vastoin yhdistyksen velvollisuutena on tarjota sellaisia ohjelmallisia huvittelutilaisuuksia joissa tarjotaan työväelle tanssin ohella jotain kasvattavaa ja valistavaa, kuten puheita, esitelmiä, näytelmäkappaleita ym."*²⁸

²⁶ JyMa, Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto, Jyväskylän Työväenyhdistyksen johtokunnan pt. 16.10.1911, § 11.

²⁷ JyMa, Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto, Jyväskylän työväenyhdistyksen johtokunnan kokous 13.10.1911, § 5 ja sihteerin vastalause.

²⁸ JyMa, Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto, Jyväskylän työväenyhdistyksen kokouksen pt. 23.10.1911, § 6.

Myöhemmin työväenyhdistys joutui tarttumaan vielä järeämpiin aseisiin häiriköinnin estämiseksi työväentalolla. Työväenyhdistys piti kontrollia yllä useilla toimenpiteillä. Se yritti kasvattaa ja sivilisoida työväkeä sivistyneeseen käytökseen, mutta käytti toisaalta myös pakkotoimenpiteitä. Häiriköiviltä henkilöiltä kiellettiin pääsy työväenyhdistykselle ja jotkut jopa erotettiin yhdistyksestä. Erottaminen yhdistyksestä oli äärimmäinen toimenpide, johon turvauduttiin vain hyvin harvoin. Lisäksi joissakin tapauksissa turvauduttiin oikeudellisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi vuonna 1914 työväenyhdistys päätti nostaa syytteen erästä S. Raja-ahoa vastaan tämän mellastettua ja aiheutettua häiriötä työväentalolla huhtikuuisena lauantai-iltana.²⁹ Vuonna 1916 häiriköinti työväentalolla saavutti pisteen, jossa työväenyhdistys päätti kieltää kaikilta juopuneilta pääsyn työväentalolle.³⁰ Yhdistys oli joutunut uusien haasteiden eteen osaksi yhdistyksen rajun jäsenmäärän kasvun takia. Vuonna 1916 yhdistyksen jäsenmäärä kasvoi noin puolella edellisestä vuodesta.³¹ Työväenyhdistys oli siis omaksunut jäsentensä sivilisoimistehtävän ja yritti näillä toimenpiteillä välillisesti sivilisoida työväestöä ja valistaa heitä oikean moraalien ja sivistyneen käytöksen tielle.

Kaupungilla tunnettu "rähinöitsijä" August Nyberg sai myös työväentalolle porttikiellon siellä riehuttuaan. Puukkomiehenä tunnettu August nöyrtyi työväenyhdistyksen edessä ja pyysi kirjelmällä anteeksi rikostaan ja anoi jäsenyyttä järjestäytyneeseen työväestöön. Järjestysvaliokunta suhtautui suopeasti Augustin pyyntöön ja myönsi oikeuden käydä työväentalolla sillä ehdolla, että jos hän aiheuttaa häiriötä, hänet poistetaan työväentalosta

²⁹ JyMa, Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto, Jyväskylän työväenyhdistyksen johtokunnan kokouksen pt 20.4.1914, § 4; 21.11.1916, § 201.

³⁰ JyMa, Jyväskylän työväenyhdistyksen arkisto, Jyväskylän työväenyhdistyksen kokouksen pt 21.11.1916, §202.

³¹ JyMa, Jyväskylän työväenyhdistyksen arkisto, Jyväskylän työväenyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1916.

välittömästi.³² Yhteisöön kuuluminen ja sen osaksi hyväksyminen oli tärkeää. Työväenyhdistykseen kuuluminen antoi epävarmana aikoina kaupungin "kunniallisen" yhteisön ulkopuolella elävälle rikollisen leiman saaneelle Augustille sosiaalisen aseman. Työväenyhdistyksen jäsenyyden kautta August pääsi osaksi yhteisöä ja hän *kuului* johonkin.

Keski-Suomen ensimmäinen nuorisoseura syntyi Jyväskylään vuonna 1888. Nuorisoseurojen tavoitteena lyhyesti sanottuna oli kansan siveellinen kasvatusta ja tapojen parantaminen. Innokkaan nuorisoseura-aktiivin Juhon Hietasen sanoin ilmaistuna: "Yhdistyksen tarkoituksena on edistää tosikansallista sivistystä, parantaa kansan tapoja ja aineellisuuden tilaa". Tähän ylevään tavoitteeseen pyrittiin järjestämällä sivistäviä "hupeja", nuorisoseurojen aktiivisesti järjestämien kisojen sijaan. Nuorista kansan toivoista oli kitkettävä pois ajan hengen mukaisesti turmiollisiksi ja vaarallisiksi katsotut tavat kuten juoppous, haureus, tupakanpolto, ylellinen kahvinjuonti ja puvuilla koreilu.³³

3 VÄKIVALTARIKOLLISUUS JYVÄSKYLÄSSÄ

3.1 Nyrkkipolitiikkaa ja puukkotappeluja

Tässä tutkimuksessa väkivaltarikoksiksi lasketaan murhat, tapot, murhayritykset, pahoinpitelyt, lyömiset ja raiskaukset. Jos samaa henkilöä on rangaistu useasta eri rikoksesta, on kaikki laskettu eri tapauksiksi. Tähän tutkimukseen on käyty läpi Jyväskylän raastuvanoikeuden pöytäkirjat vuosilta 1913-1920. Tutkimukseen käytiin läpi systemaattisesti kaikki tuomioluettelossa ilmoitetut väkivaltatapaukset, kunnianloukkaukset ja juopumustapaukset. Tutkimuksen edetessä kävi ilmi, että sangen usein syyte koski aluksi

³² JyMa, Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto, Jyväskylän työväenyhdistyksen kokouksen pöytäkirja 17.4.1917, §64.

³³ Suuniitty 1976, s. 20.

kunnianloukkausta tai juopumusta, mutta oikeudenkäynnin edetessä syyte saattoikin muuttua vaikkapa pahoinpitelyksi. Lisäksi oli mahdollista, että saman tapauksen yhteydessä rangaistusluettelon mukaan henkilö oli syytettynä pelkästä juopumuksesta, mutta pöytäkirjoista ilmeni lisäsyitteitä, esimerkiksi syyte pahoinpitelystä.

Yleisin väkivaltarikostyyppi Jyväskylässä oli pahoinpitely.³⁴ Tappoja tapahtui kaksi ja yksi murha. Seuraavassa taulukossa on esitetty kaikki Jyväskylän raastuvan oikeudessa esillä olleet väkivalta tapaukset.

TAULUKKO 2

Jyväskylän raastuvanoikeudessa vuosina 1913 - 1920 väkivaltarikoksista annetut tuomiot ja syytteet sekä niihin liittyneet kunnianloukkaukset ja juopumukset. Suluissa olevat luvut ovat ko. syytteitä, joista ei ole rangaistusta.

	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	Yht.
Poliisin vastustaminen	2	6					2 (1)	3	13 (1)
Pahoinpitely	7 (5)	5 (4)	1 (1)	2	3 (1)	3	2 (3)	5 (1)	28 (15)
Teräaseen tai ampunmaaseen paljastus	2	2			2				6
Ryöstö		1			1		1		3
Murha					(1)				(1)
Tappo					1			1	2
Kunnianloukkaukset	(1)			(1)	1			1	2 (2)
Juopumus	6	8			2		4	5	25
Yht.	17 (6)	22 (4)	1 (1)	2 (1)	10 (2)	3	9 (4)	15 (1)	

Luvuissa ovat mukana kaikki yksittäiset tuomitut rikokset ja syytteet, vaikka niihin olisi syyllistynyt sama henkilö ja tuomio olisi langetettu samalla kerralla. Luvut eivät vastaa

³⁴ JyMa, Jyväskylän raastuvanoikeuden arkisto, Jyväskylän raastuvanoikeuden pöytäkirjat 1913-1920.

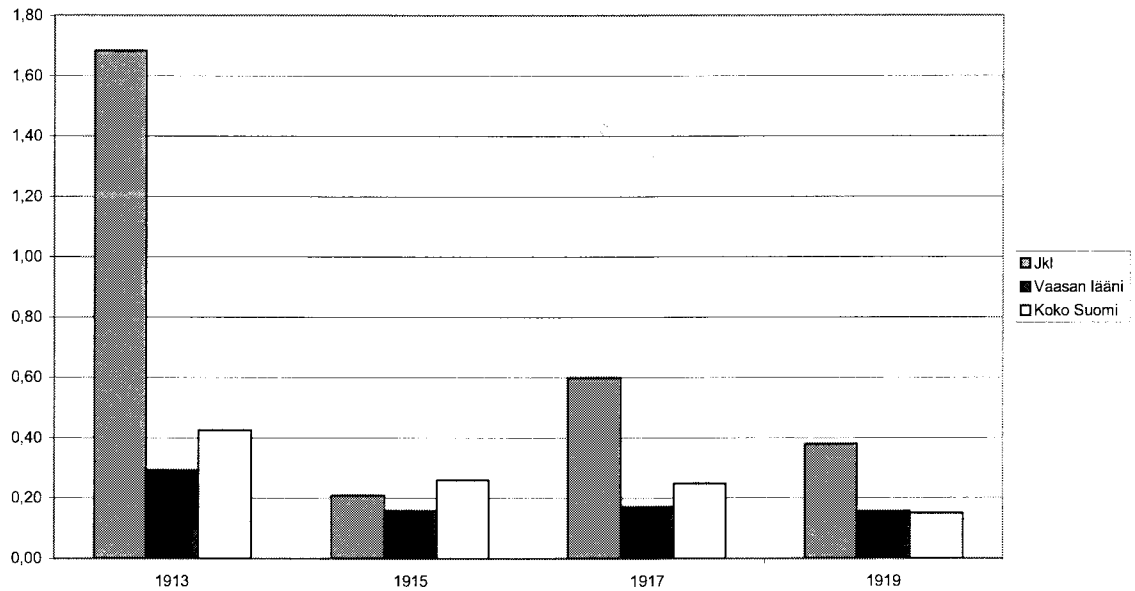
tuomittujen kokonaismääriä. Lähde: JyMa, Jyväskylän raastuvanoikeuden arkisto, Jyväskylän raastuvanoikeuden pöytäkirjat 1913-1920.

Oliko Jyväskylä tutkimusjanohtana väkivallan osalta rauhaisa lintukoto, rauhattomuuden tyyssija vai jotain siltä väliltä? Tätä voidaan tutkia vertaamalla Jyväskylässä tapahtunutta väkivaltarikollisuutta koko maassa ja Vaasan läänissä tapahtuneisiin väkivaltarikoksiin. Vertailuaineistona on käytetty Suomen Virallisen Tilaston väkivaltarikollisuus- ja pahoinpitelylukuja vuosilta 1913, 1915, 1917 sekä 1919 ja ne on suhteutettu 1000 asukasta kohden. Suomen Virallinen Tilasto on perustanut lukunsa annettuihin tuomioihin, joten vertailun mahdollistamiseksi Jyväskylän osalta mukaan on laskettu vain annetut tuomiot väkivaltarikoksista.

Absoluuttisesti tarkasteltaessa Jyväskylän raastuvanoikeudessa väkivaltarikoksia ei ollut paljon, mutta suhteellisesti tarkasteltaessa kuva muuttuu täysin (Taulukko 2). Oheisista diagrammeista havaitaan tutkimusajanjaksona Vaasan läänin väkivaltarikosten olleen koko maata hieman alhaisemmalla tasolla lukuun ottamatta vuotta 1919, jolloin väkivaltarikosten osalta oltiin koko maan tasolla (Taulukko 4 ja LIITE). Jyväskylä taas näyttää erottuvan moninkertaisesti erityisesti vuoden 1913 osalta koko muuta maata väkivaltaisemmaksi paikkakunnaksi tarkasteltaessa sekä pahoinpitely (Taulukko 3)- että väkivaltarikoksista annettuja tuomioita.

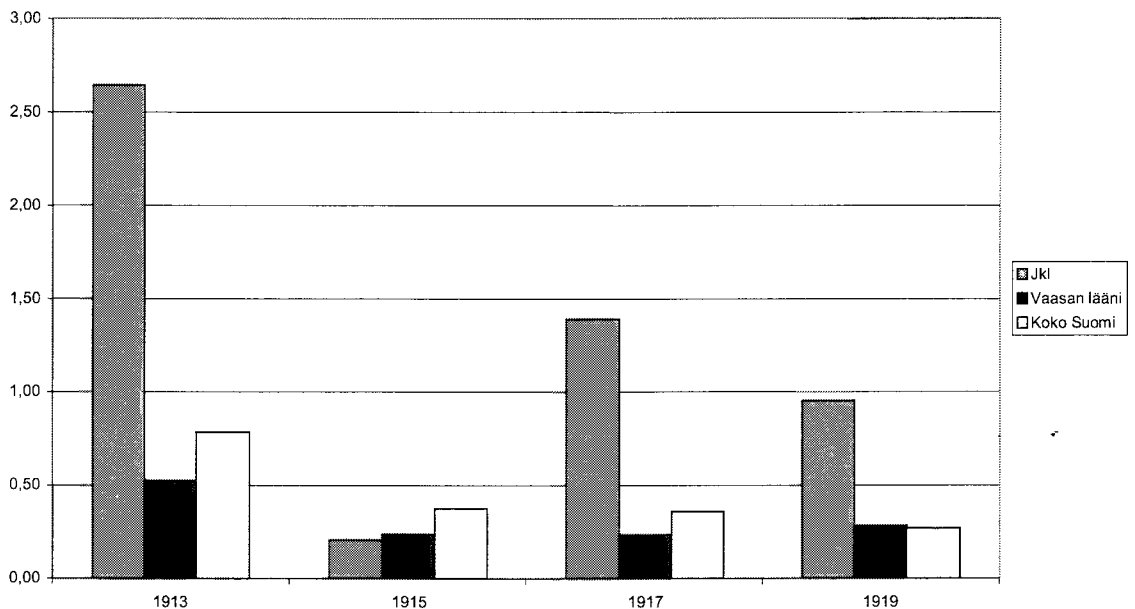
TAULUKKO 3

Pahoimpitelyt Jyväskylässä, Vaasan läänissä ja koko maassa suhteutettuna 1000 asukasta kohti vuosina 1913, 1915, 1917 ja 1919

TAULUKKO 4

Väkivaltarikokset Jyväskylässä, Vaasan läänissä ja koko Suomessa suhteutettuna 1000 asukasta kohti vuosina 1913, 1915, 1917 ja 1919 (luvuissa ei ole mukana raiskauksia)

Lähteet: JyMa, Jyväskylän raastuvanoikeuden arkisto, Jyväskylän raastuvanoikeuden pöytäkirjat 1913-1920; Suomen Virallinen Tilasto, oikeustilastot 23,25,27 ja 29.

Voidaanko tästä päätellä jyvaskyläläisten olleen selkeästi väkivaltaisempia verrattuna muihin suomalaisiin? Entä mitkä tekijät voisivat selittää Jyvaskylän tilastollisesti korkeaa väkivaltarikollisuutta? Selittäviä tekijöitä voi olla useitakin. Ensinnäkin on otettava huomioon Jyvaskylän rooli niin maantieteellisenä kuin kaupallisenakin keskuspaikkana Keski-Suomessa. Jyvaskylässä pidettiin muun muassa markkinoita, jonne kokoontui runsaasti väkeä niin maanteitse kuin vesiteitsekin eri puolelta maata ja Keski-Suomea. Kaupungissa liikkui runsaasti ulkopaikkakuntalaisia, jotka saattoivat kaupantekijäisten päätteeksi nautiskella "korpirojuaan" kansankeittiöissä tai vaikkapa paikallisessa Monopoli-hotellissa ja joutuivat ehkä tätä kautta käsikähmään ja viranomaisten pakeille vastaamaan teoistaan.

Lisäksi on otettava huomioon Jyvaskylän kaupungin alueen pienuus. Kaupunki oli pieni ja sen rajojen välittömässä läheisyydessä asui runsaasti ihmisiä³⁵, jotka käytännössä vaikuttivat Jyvaskylän kaupungissa, vaikka eivät varsinaisia kaupunkilaisia olleetkaan. Kaupungissa liikkui siis päivittäin runsaasti jyvaskyläläisten lisäksi muuta väestöä kauempaa ulkopaikkakunnilta ja Jyvaskylän kaupungin välittömästä läheisyydestä. Jyvaskylän väkivaltarikostilastoihin on laskettu mukaan siis myös ulkopaikkakuntalaisten tekemät väkivaltarikokset. Tähän päädyttiin siksi, että myös ulkopaikkakuntalaisten väkivalta Jyvaskylässä on osa jyvaskyläläistä väkivaltatodellisuutta. On erotettava jyvaskyläläisten tekemä väkivalta ja Jyvaskylässä tapahtunut väkivalta. Kolmanneksi on otettava huomioon kontrollin voimakkuuden osuus korkeisiin rikollisuuslukuihin. Varmastikin alueellisiin eroavaisuuksiin vaikutti eri viranomaisten aktiivisuus. On siis mahdollista, että Jyvaskylässä viranomaisten kontrolli on ollut muuta maata

³⁵ Esimerkiksi usean sadan asukkaan Lohikosken työläisalue sijaitsi aivan kaupungin rajojen ulkopuolella.

korkeammalla tasolla ja tämä voi osaltaan selittää korkeita väkivaltarikollisuuslukuja. Näiden seikkojen valossa jyvaskyläläisiä ei voida pitää erityisen väkivaltaisina, vaan korkeaa väkivaltarikollisuutta selittävät muut seikat.

Väkivaltaan ja väkivaltaiseen käytökseen liittyi usein apuvälineiden, aseiden käyttö. Puukon tulo tappeluvälineeksi on ajoitettu vuosien 1840-1850 vaiheille. Tätä aikaisemmin tarvittaessa kättä pitempää turvauduttiin esimerkiksi puisiin aseisiin, kirveeseen tai moskulaan³⁶. Puukon käyttö tappeluissa johti helposti vakaviin seurauksiin, jopa kuolemaan. Jotkut tutkijat pitivät jopa puukon yleistynyttä käyttöä syynä puukkojunkkarikauden kohonneisiin henkirikostilastoihin.³⁷ Puukkojunkkariaikana teräaseiden käyttö tappeluissa yleistyi siinä määrin, että lopulta puukosta tuli maan tavallisin tappoase ja sen asema tappeluvälineenä oli vahvimmillaan ensimmäistä maailmansotaa edeltäneinä vuosikymmeninä. Myös Jyväskylässä yleisin käytetty ase oli puukko. Sitä käytettiin aseena yhteensä 24 %:ssa Jyväskylän väkivaltatapauksista. Puukko oli 1900-luvun alussa käyttötyökalu ja sitä kannettiin mukana yleisesti. Sitä käytettiin jokapäiväisessä elämässä niin ruokailussa kuin työvälineenä mitä erilaisimmissa työtehtävissä. Puukko oli helposti saatavilla oleva ja siten looginen puolustus- tai hyökkäysase käyttäjälleen.

Tuliaseilla ei väkivaltarikoksissa ja erityisesti henkirikoksissa ollut ennen 1900-lukua suurtakaan merkitystä ja vielä ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä vuosina 1910-1912 ampumalla ei tehty kymmenettä osaakaan koko maan henkirikoksista. Käsituliaseet tekivätkin läpimurron henkirikosten saralla ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan jälkeisinä vuosina.³⁸ Jyväskylässä käytetyistä tappeluvälineistä puukko oli yleisin. Aivan

³⁶ Moskula on nahalla päällystetty nyrkin ympärille kietaistavaan hihnaan kiinnitetty metallikappale.

³⁷ Ylikangas 1976, s. 25-26.

tuntemattomia eivät tuliaseetkaan olleet Jyväskylässä, sillä kolmessa väkivaltatapauksessa oli mukana ampuma-ase, kahdessa tapauksessa aseena oli revolveri ja yhdessä tapauksessa haulikko.³⁹ Kansalaissodan kuumimpien kahinoiden hieman laannuttua viranomaiset aloittivat ampuma-aseiden hallussapidon kontrolloinnin. Marraskuussa 1918 annetun asetuksen mukaan ampuma-aseiden ja ampumatarvikkeiden hankkiminen kiellettiin ilman poliisiviranomaisten lupaa.⁴⁰

3.2 Väkivallan sisältö

Millaista käytöstä väkivalta piti sisällään ja mikä oli väkivaltaa? Tätä voidaan tutkia Jyväskylän raastuvanoikeuden pöytäkirjojen avulla. Tammikuuisena torstai-iltana vuonna 1914 joukko nuoria miehiä melusivat ja tappelivat keskenään Tori- ja Kauppakatujen kulmassa. Poliisikonstaapeli Karl Uljas puuttui virkamiehen velvollisuudellaan tilanteeseen ja vei pojat poliisiasemalle. Pojat saivat syytteen meluamisesta kadulla ja myönsivät syyllisyytensä kyseiseen käytökseen. Heidät tuomittiin kukin 30 markan sakkoihin. Poliisilaitoksen raportista ilmenee, että pojat olivat meluamisen ohella tapelleet keskenään kadulla. Kuitenkaan kukaan heistä ei saanut syytteitä väkivaltarikoksesta, esimerkiksi pahoinpitelystä. Raportissa ei kerrota kenenkään saaneen fyysisiä vammoja tappelun tuloksena.⁴¹ Lain mukaan kuitenkin pahoinpitely oli rangaistava teko, vaikka mitään vammaa ei pahoinpitelyn seurauksena syntyisikään. Lisäksi poikien kahakointi tapahtui yleisellä paikalla kadulla, jolloin pahoinpitely ei ole asianomistajarikos, vaan viranomainen voi nostaa syytteen.⁴²

³⁸ Lehti 2001, s. 53-56.

³⁹ JyMa, JRA JRP 12.11.1917, § 365; 23.4.1917, § 108; 29.10.1917, § 355.

⁴⁰ Keski-suomalainen 28.11.1918.

⁴¹ JyMa, JRA JRP 15.1.1914, § 47 liite "Du".

⁴² Jos joku tahallansa pitelee toista pahoin, niin että siitä tulee vähäinen vamma, taikka ei mitään vammaa; olkoon rangaistus sakkoa enintään kaksisataa markkaa taikka vankeutta korkeintaan neljä kuukautta.

Tapaus ei ollut millään tavoin ainutlaatuinen, vaan yksi monien samantapaisten joukossa 1900-luvun alun Jyväskylässä. Käytännön elämässä viranomaiset tulkitsivat lakia väkivallan sisällön osalta itse lakia vapaammin. Tutkimusaineiston perusteella syyte pahoinpitelystä lankesi käytännön elämässä siihen syyllistyneelle siinä tapauksessa, jos nujakoinnista oli havaittavissa jonkin asteinen fyysinen vamma tai merkki. Edellisen esimerkin tapaisissa kahinoissa syyte rapsahti yleensä meluamisesta kadulla tai rähinöinnistä eikä pahoinpitelystä, vaikka mukana olisikin ollut toisen henkilön fyysistä vahingoittamista. Meluaminen-termi piti sisällään monenlaista käytöstä. Siihen saattoi liittyä kiroilua, kovaäänistä hoilaamista kadulla kuin fyysistä kontaktiakin.⁴³ Väkivallan määrittely ei siis ollut yksiselitteistä. Väkivallan ja ei-väkivallan raja oli häilyvä sekä tapauskohtainen.

Yksinomaan raastuvanoikeuden pöytäkirjat antavat varsin rajoittuneen kuvan väkivallasta, sillä niiden avulla voidaan tutkia ainoastaan käräjille saakka edenneitä tapauksia. Lähemmäksi väkivallan arkitodellisuutta 1900-luvun alun Jyväskylässä päästään tutkimalla Jyväskylän poliisilaitoksen arkipäivää. Poliisilaitoksella pidettiin erityisiä järjestysosaston ja rikososaston ilmoitusasioiden päiväkirjoja, joihin kirjattiin "kamarille" tuodut henkilöt, syyt pidätykseen sekä kaupunkilaisten tekemät rikosilmoitukset. Poliisilaitoksen päiväkirjat eivät ole täysin kattavia, vaan osa tiedoista on kadonnut. Kattavuudeltaan laajimmiksi ja siten luotettavimmiksi osoittautui vuoden 1916 päiväkirjat. Vuonna 1916 Jyväskylän poliisilaitoksella kirjattiin yhteensä 25 väkivalta ilmoitusta.⁴⁴ Raastuvanoikeuteen näistä tuli ainoastaan kolme tapausta (ks. taulukko 2). Pelkästään jo tapausten määrä verrattuna käräjille saakka tulleisiin juttuihin kertoo, miten harvoin väkivaltatapauksissa

Asetuskokoelma 1889, Rikoslaki luku 21, §11; Pahoinpitelystä yleisellä paikalla ks. asetuskokoelma, Rikoslaki luku 21, §14.

⁴³ Esimerkiksi katso JyMa, JRA JRP 21.1.1919, §68; 15.6.1914, § 428; 3.11.1919, § 718

käräjäsaliin asti lopulta mentiin. Seuraava esimerkiksi valaisee poliisin toimintatapoja väkivaltatapausten hoidossa:

”20.12.1916 klo 9 i.p. toi Vuokko torilta kaupustelija Heikki Hirvosen kaupungista ja ajurin rengin Eero Seppäsen Jyväskylän pitäjän Kuokkalan alueelta, olivat juovuksissa ja tappelivat keskenään. Myöntää lyöneensä ja olleensa juovuksissa sekä ostaneensa viinaa tuntemattomalta 10 mk:lla. Hirvoosesta lähetetty raportti kuvernöörille ja Seppästä varotettu”.⁴⁵

Niissä tapauksissa, mitkä eivät edenneet käräjille saakka poliisi käytti sovittelua tai toinen poliisilaitoksen päiväkirjojen perusteella yleisesti käytetty tapa oli antaa varoitus rähinöitsijöille.⁴⁶ Poliisien toimintakulttuuri kertoo nuorten miesten keskinäisten rähinöintien ja joukkotappeluiden mieltämisestä osaksi katujen alakulttuuria sekä sisäisiä käyttäytymisnormeja eikä väkivaltaista käyttäytymistä tällöin nähty niin ankarassa valossa. On huomioitavaa, että varoitus- sekä sovittelukäytäntöä käytettiin nimenomaan samasta sosiaaliluokasta olevien miesten keskinäisten kahnauksien selvittelyssä. Tutkimusaineistosta ei ilmennyt tapauksia, joissa olisi annettu varoitus tai käytetty sovittelukäytäntöä kahden selvästi eri sosiaaliluokasta olevien tappelijoiden kesken. Niinikään on huomioitava varoitus ja sovittelukäytännön käytöstä ainoastaan lievissä väkivaltatapauksissa. Jyväskylässä lievemmistä katutappeluista selvisi todennäköisemmin varoituksella tai sovittelulla. Kynnys syytteeseen panoon ja käräjille joutumiseen oli korkeahko. Voidaankin

⁴⁴ JyMa, Jyväskylän poliisilaitoksen arkisto, rikososaston ilmoituspäiväkirjat v. 1916 Ad 7; Järjestysosaston ilmoituspäiväkirjat v. 1916 Ad 6.

⁴⁵ JyMa, Jyväskylän poliisilaitoksen arkisto, järjestysosaston ilmoituspäiväkirjat Ad 6, 20.12.1916.

⁴⁶ Esimerkiksi JPA JI nro 256 19.12.1916; 3.4.1916; 25.3.1916; nro 183 20.9.1916.

perustellusti kysyä käsitettiinkö kaduilla viinahöyryisiä katutappeluita varsinaiseksi väkivallaksi laisinkaan.

3.3 Ikä ja sukupuoli

Tarkastelen aluksi niitä henkilöitä, jotka tulivat vuosina 1913-1920 Jyväskylän raastuvanoikeuteen syytettyinä väkivaltarikoksesta. Jyväskyläläinen väkivalta oli oikeuteen tulleiden väkivaltatapausten valossa hyvin miehinen ilmiö. Tutkimusajanjaksona vuosina 1913-1920 kaikki syytetyt olivat miehiä.⁴⁷ Tämä ei luonnollisesti tarkoita sitä, etteivät naiset olisi syyllistyneet lainkaan väkivallan tekoihin, vaan ero voi johtua naisten tekemien väkivaltatekojen jäämisestä piilorikollisuudeksi. Kovin harvinaista naisten syyllistyminen rikoksiin tuona aikana ei ollut, sillä esimerkiksi v. 1917 koko Suomessa törkeistä rikoksista tuomittiin yhteensä 99 naista.⁴⁸ Uhrien joukossa naisia sen sijaan löytyi. Naisiin kohdistuneista väkivaltatapauksista kolme juttua koski kotiväkivaltaa, kahdessa tapauksessa oli kyse naistyöntekijän pahoinpitelystä ja yhdessä tapauksessa prostituoidun ryöstöstä.⁴⁹ Muutama kotiväkivaltatapaus osoittaa sen, että naiset ainakin jossakin määrin raportoivat perheväkivallasta viranomaisille aviomiehen käyttäytyessä väkivaltaisesti. On kuitenkin todettava, että perheen piirissä tapahtunut väkivalta tapahtuu useimmiten kotona, perheen yksityisessä tilassa minne viranomaisen käsi ulottuu vain harvoin. Näin ollen perheväkivaltatapauksista vain murto-osa tulee viranomaisten tietoon ja suurin osa jääkin piilorikollisuuden piiriin.

On myös otettava huomioon ajan naisasialiikkeidenkin ajama naisnäkemys, jonka mukaan nainen on yhteiskunnan selkäranka ja edusti moraalialia, siveyttä ja säädyllisyyttä. Naisen piti käyttäytyä säädyllisesti ja

⁴⁷ Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMa), Jyväskylän raastuvanoikeuden arkisto (JRA), Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden pöytäkirjat (JRP) 1913-1920.

⁴⁸ SVT, oikeustilasto 27-28, v. 1917-1918, s. 68.

siveellisesti eikä tähän naiskuvaan kuulunut väkivaltainen käytös. Kodinhengettärinä ja kasvattajina heiltä vaadittiin itsehillintää ja sivistynyttä käytöstä. Vallalla oli myös ajatus siitä, että naiset ovat moraalisesti miehiä ylempänä. Tämä ajatus syntyi 1800-luvulla porvarillisissa piireissä ja myös 1900-luvun alussa syntyneet naisasialiikkeet mielellään korostivat tätä seikkaa.⁵⁰ Tällainen henkinen kulttuuri on voinut vaikuttaa osaltaan naisten ”pidättyväisempään” käyttäytymiseen, tai ainakaan naisten mahdollisia väkivaltaisia hairahduksia käyttäytymisessä ei mielellään tuotu koko yhteisön tietoon viemällä niitä oikeuteen. Päinvastoin, naisten väkivallan teot on ehkä haluttu käsitellä sopimalla yksityisesti suljetuin ovin.

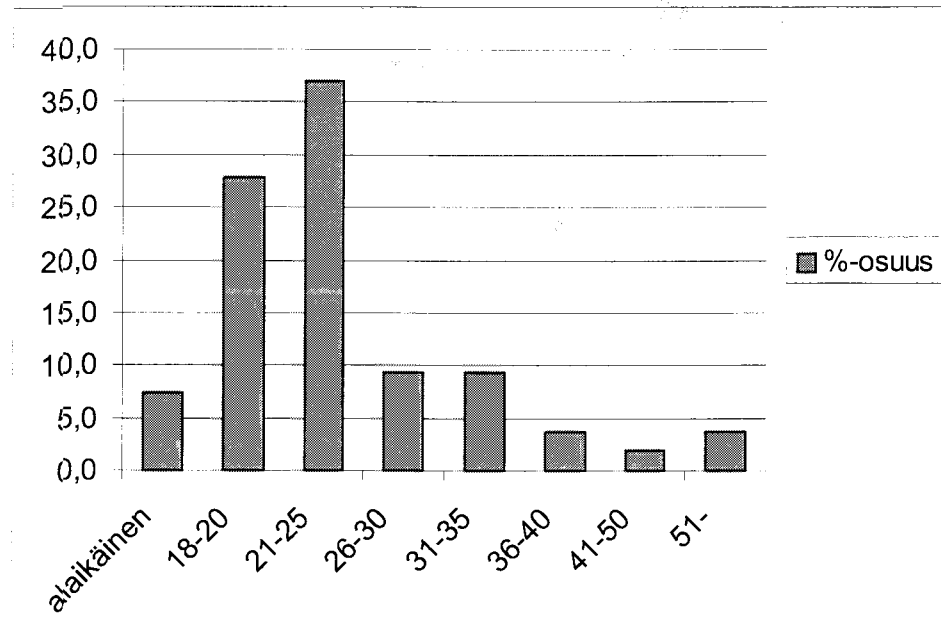
Miehisyyden ohella toisena yleisenä piirtenä jyväsyläläisessä väkivallassa oli tekijöiden nuoruus. Tekijöiden ikä saadaan selville oikeudenpöytäkirjojen liitteinä olleista papintodistuksista, valitettavasti kaikissa tapauksissa papintodistuksia ei ollut mukana, joten tekijöiden ikää ei saatu selville. Väkivaltarikoksista syytettyjen ikäjakauma oli seuraava:

⁴⁹ JyMa, JRA JRP 10.2.1913, §85; 10.3.1919, §183; 31.5.1920, § 334; 14.9.1914, §611; 31.5.1920, § 335.

⁵⁰ Ollila 1993, s. 38, 52; Jallinoja 1983, s. 65.

TAULUKKO 5

Jyväskylän raastuvanoikeudessa väkivaltarikoksista syytettyjen ikäjakauma

Lähde: JyMa, Jyväskylän raastuvanoikeuden pöytäkirjat 1913-1920.

Huomioitavaa on, että kaikista tekijöistä 72 % oli 25-vuotiaita tai nuorempia. Tulos on samassa linjassa koko Suomen törkeistä rikoksista tuomittujen ikäjakauman kanssa, joten tulos ei ole yllättävä. Suomen virallisen tilaston mukaan v.1917 törkeistä rikoksista tuomituista 25-vuotiaita tai nuorempia oli 62,1 % ja 81,6 % oli 30-vuotiaita tai nuorempia.⁵¹ Voidaankin sanoa nuorison mellastaneen Jyväskylän kaduilla ja aiheuttaneen melkein kaikki rekisteröidyt väkivallanteot kaupungissa. Uhrien iän analysoiminen ei ole tässä tutkimuksessa mahdollista, koska uhrien ikä selvisi tuomiokirjoista vain satunnaisesti. Nuorimmat syytetyt olivat alle 18-vuotiaita; alaikäisiä tekijöitä oli neljä kappaletta, joita syytettiin ryöstöstä ja pahoinpitelystä.⁵² Vanhin

⁵¹ SVT, oikeustilasto 27-28, v. 1917-1918, s. 68.

⁵² JyMa, JRA JRP 14.9.1914, § 611 ; JyMa, JRA JRP 13.7.1914 § 458.

syytetty oli 53-vuotias räätäli ja häntä syytettiin kahdesta naisen pahoinpitelystä.⁵³ Väkivaltarikoksista syytettyjen keski-ikä oli 27,6 vuotta. Jyväskylän väkivaltarikoksista syytettyjen ikärakenne täsmää Martti Lehden tekemän 1900-luvun alun alkuvuosikymmenten henkirikollisuutta Suomessa ja Luoteis-Virossa koskevan tutkimuksen kanssa. Lehden tulosten mukaan sekä Suomessa että Virossa henkirikollisuuden saralla kunnostautuivat sotien välisellä ajalla valtaosin parikymppiset miehet.⁵⁴ Samalla tavoin Jyväskylässä väkivaltarikoksista syytetyt olivat suurimmaksi osaksi parikymppisiä nuorukaisia.

3.3 Sosiaalinen asema

Tuomiokirja-aineisto osoittaa, että lähes poikkeuksetta väkivaltarikoksista syytettyjen penkillä istui nuori mies, joka syystä tai toisesta syntyneen tappelun tuoksinassa löi jotakuta puukolla tai nyrkillä. Heidän sosiaalisen asemansa voidaan selvittää tutkimalla mikä oli asianomaisen henkilön ammatti, toimiala tai hänen vanhempiensa ammattiala. Näihin tietoihin päästään käsiksi tuomiokirja-aineistojen perusteella, koska lähes poikkeuksetta niissä ilmoitetaan syytetyn ja uhrin sosiaalinen asema/ammatti. Luotettavimmat tiedot saataneen tuomiokirjojen liitteinä olevista papintodistuksista. Luotettavasti sosiaalisen aseman selvittäminen ei kuitenkaan ole näin mutkatonta, koska erilaisissa oikeudellisissa lähteissä saman henkilön sosiaalinen asema saattoi vaihdella. Esimerkiksi raastuvanoikeuden pöytäkirjassa syytetyn sosiaalisesti asemaksi saattoi olla merkitty työmies, mutta poliisikuulustelun pöytäkirjasta käykin ilmi henkilön käytännössä olevan irtolainen⁵⁵. Lisäksi ongelmia aiheuttavat ammattinimitykset tai niiden

⁵³ JyMa, JRA JRP v.1913-1920.

⁵⁴ Lehti 2001, s. 143-160.

⁵⁵ Esim. JyMa, JRA JRP 1917, § 254.

tarkemmat määritykset. Sinänsä syytetyn penkillä olevan henkilön oli edullisempaa ilmoittaa viranomaiselle jokin ammattinimeke, kuin kertoa olevansa irtolainen vailla työpaikkaa ja asuntoa ja pyrkiä näin välttämään irtolaissäännöstö toimenpiteiden kohteeksi joutumisen⁵⁶. Tietoja arvioitaessa on huomioitava, että poliisi ja oikeus pyrkivät antamaan kaikille ammatin.

Väkivaltarikoksista syytettyjen sosiaalista asemaa voidaan tarkastella vertaamalla väkivaltarikoksista syytettyjen sosiaalista taustaa Jyväskylän kaupungin väestön sosiaaliseen rakenteeseen. Vertailu voi olla kuitenkin vain suuntaa antavaa, sillä väkivaltarikoksista syytettyjen joukosta ei ole eritelty jyvaskyläläisiä ja ulkopaikkakuntalaisia, vaan kaikki on laskettu yhteen. Jyväskylän väestörakennetta tutkineen Erkki Laitisen mukaan Jyväskylä muuttui vuodesta 1875 vuoteen 1918 tultaessa käsityöläisten, kauppiaiden, virkamiesten ja piikojen kaupungista teollistumisen myötä työväen ja virkamiesten kaupungiksi. Tämä oli johdonmukaista jatkoa jo 1860-luvulla alkaneelle porvariskaupunkiyhteisön hajoamiselle. Olennaisin muutos väestön sosiaalirakenteessa oli teollisuustyöväestön ja muun työväestön osuuden rivakka kasvu. Kun vuonna 1875 Jyväskylän selvästi suurin sosiaaliryhmä olivat käsityöläiset, oli vuonna 1918 ykköspaikan vallanneet eri alojen työläiset. Muutos selittyy osin alueliitoksilla ja kaupungin alueelle syntyneestä uudesta teollisuudesta. Jyväskylän kaupunkiin liitettiin vuonna 1914 500 hengen Mäki-Matin työläisesikaupunkialue ja Lohikosken vaatimattomasta paperitehtaasta oli kehittynyt yli 200 henkeä työllistävä Kankaan paperitehdas. Lisäksi Schaumanin vaneritehdas Jyväsjärven rannalla ja Fredriksonin lakkitehdas työllistivät kymmeniä ihmisiä. Merkittäviä työllistäjiä olivat myös Jyväskylän Juomatehdas, kirjapainot sekä kirjasitomot.⁵⁷ Tutkimusajankohdan väkivaltarikoksista syytettyjen henkilöiden sosiaalinen asema oli seuraava:

⁵⁶ Irtolaisuudesta ks. Ståhlberg 1893.

⁵⁷ Laitinen 1988, s.133-135.

TAULUKKO 6

Jyväskylän sosiaalirakenteen jakauma vuonna 1918

	%
Ylemmät virkamiehet	7,2
Alemmat virkamiehet, toimihenkilöt	12,0
Kauppiaat, yrittäjät	7,7
Vapaat ammatit	2,1
Käsityöläiset	11,7
Tehdas- ja ammattityöläiset	13,4
Muut työläiset	19,7
Palvelusväki	7,1
Lesket, huollettavat	7,0
Muut/tuntematon ammatti	12,1
Yht.	100,0

TAULUKKO 7

**Jyväskylässä väkivaltarikoksista syytettyjen
sosiaalirakenteen jakauma 1913-1920**

	Prosenttia
Työnjohtaja	2,7
Itsellinen	6,8
Ammattityöläinen	10,9
Torppari	1,3
Käsityöläinen	23,2
Muu työläinen	2,7
Työmies	36,9
Rautatieläinen	1,3
Mäkitupalainen	4,1
Tilallinen	4,1
Liikkeenharjoittaja	4,1
Muut	2,7
Yht.	100,1

Lähteet: Taulukko 4: Laitinen 1988, s.133; Taulukko 5: JyMa, Jyväskylän raastuvanoikeuden arkisto, Jyväskylän raastuvanoikeuden pöytäkirjat 1913-1920.

Jos tuomiokirjoissa syytetyn henkilön ammattinimike on määritelty isän ammatin mukaan, esimerkiksi turkkurinpoika, työmiehenpoika, sepänpoika, on tällä tavoin määritelty henkilö tilastoitu isän ammattinimikkeen mukaan. Taulukosta havaitaan väkivaltarikoksista syytettyjen olevan suurimmaksi osaksi vain kahdesta eri sosiaaliryhmästä. Suurin osa – reilut 35% – syytetyistä oli työmiehiä. Terminä työmies on hieman ongelmallinen. Se ei identifioi henkilöä mihinkään spesifiin ammattiin, vaan tähän ammattiryhmään kuuluvat saattoivat tehdä mitä erilaisimpia töitä. Usein hän oli vähävarainen ja satunnaisilla tuloilla elävä henkilö. Poliisiraporteista ilmenee yleensä työmiehen todellinen elämäntilanne. Pahoinpitelystä ja ryöstöstä syytetty työmies kertoo poliisiraportissa seuraavasti elämästään:⁵⁸

”Työmies KP kertoo elämänsuhteistaan. Synt. 24.6.1876 Himangan pitäjässä avioliitosta. 20 vuotta sitten mennyt naimisiin palvelijattaren kanssa, joka kuollut 10 vuotta sitten, jääden tästä hänelle 4 lasta. 9 vuotta sitten mennyt uudelleen naimisiin ruokalanpitäjän kanssa ja myös tästä 4 lasta. Osaa lukea ja vähän kirjoittaa, käynyt ainoastaan rippikoulun. Muuttanut 9-vuotiaana vanhempiansa kanssa Jyväskylään, työskennellen puusepän töissä kunnes naimisiin mentyään muutti Äänekoskelle ja sieltä Nivalan pitäjään, jossa hänellä itsellään huoneet ja on työskennellyt satunnaisissa töissä eikä ole häntä rangaistu mistään rikoksista”

⁵⁸ Katso esim. JyMa, JRA JRP 1917, § 254, liite ” A”.

Selkeästi toiseksi suurimman ryhmän muodostivat käsityöläiset, joita oli 23% kaikista syytetyistä. Ylemmstä sosiaaliryhmästä lähtöisin olevia henkilöitä oli tässä ryhmässä vain yksi. Hänen sosiaalisesti asemakseen ilmoitettiin ”nuorukainen”, josta voidaan päätellä henkilön kuuluneen johonkin ylempään sosiaaliryhmään⁵⁹. Lisäksi voidaan todeta, että merkittävä osa Jyväskylässä väkivaltarikoksista syytetyistä oli ilman vakituista työtä tai ammattia olevia nuorukaisia. Väkivaltarikoksista syytetyistä peräti 30 %:lle oli annettu ammattinimike isän ammatin mukaan. Tällainen menettely viittaa siihen, että syytetyn henkilön asema työmarkkinoilla on ollut vakiintumaton. Tähän ryhmään kuuluneiden henkilöiden elämä on ollut sekä taloudellisesti että sosiaalisesti epävarmalla pohjalla. Maassa vallitsi varsinkin kesästä 1917 saakka runsas työttömyys ja vaikea elintarvikepula rasitti koko maata⁶⁰. Ilman työtä oleville nuorille oman elämän aloittaminen ja rakentaminen on ollut erityisen vaikeaa ja tulevaisuuden näkymät maailmansodan runtelemassa maailmassa ovat näyttäneet epävarmoilta ja ahdistaviltakin. Ilman varsinaista ammattia olevien osuus väkivaltarikoksista syytetyistä oli siis huomattava.

Oikeuden pöytäkirjojen perusteella Jyväskylässä väkivaltarikoksista syytetyistä miltei neljännes oli käsityöläisiä. Tähän joukkoon kuului räätäleitä, maalari, puuseppä ym. käsityöläisammattien edustajia. Käsityöläiset olivat suhteellisesti yliedustettuina väkivaltarikoksien vastaajina (22,2%) verrattuna heidän osuuteensa Jyväskylän väestön sosiaalirakenteessa (11,7%). Suora vertailu Jyväskylän asukkaiden sosiaalirakenteeseen on tässä tapauksessa mahdollista, koska kaikki väkivaltarikoksista syytetyt käsityöläiset olivat jyväskyläläisiä. Käsillä oleva tutkimus on kiitollinen siinä mielessä, että se hyvin paikalliseksi rajattuna mahdollistaa lähteiden lähiluvun ja mikrohistoriallisen näkökulman.

⁵⁹ JyMa, JRA JRP 1.3.1915, § 127.

⁶⁰ Rasila, s. 39.

Väkivaltateoista syytetyistä käsityöläisistä suurin osa oli räätäleitä. Kuten aikaisemmin todettiin, tutkimusajanjaksona Jyväskylä muuttui käsityöläisten ja kauppiaiden kaupungista työväen ja virkamiesten kaupungiksi. Kaupungin vahvan teollistumisen myötä teollisesti valmistetut vaatteet, kengät ja käyttöesineet alkoivat hiljalleen syrjäyttää käsityöläisten valmistamia tuotteita⁶¹ ja näin uhata heidän toimeentuloaan. Tässä tapauksessa sosio-ekonominen selitysmalli voi osaltaan selittää käsityöläisten suurta osuutta väkivaltarikoksissa. Pelko ja epävarmuus tulevaisuudesta ja toimeentulosta on saattanut kiristää mielialoja ja tällä tavoin altistaa väkivaltaiselle käyttäytymiselle. Paikallisella ja mikrotasolla tarkasteltuna on siis mahdollista, että väkivalta yksilötoimintana saattoi heijastaa käsityöläisten tuntemia sosiaalis-ekonomisia paineita ja turhautumia.

Tutkimusajanjakson aikoihin Jyväskylä muuttui teollisuuskaupungiksi. Vuonna 1918 kaupungin asukkaista 13,4 % oli tehdas- tai ammattityöläisiä. Kuitenkaan käräjillä väkivaltarikoksista syytettyinä ei näkynyt tehdastyöläisiä. Tarkasteltaessa teollisuusyhteisöjä tarkemmin, voidaan löytää yksi mahdollinen selitys myös sille, miksi tehdas- ja ammattityöläisiä eikä muitakaan ns. varmemmissa olosuhteissa eläviä liiemmin näkynyt käräjillä väkivaltarikosten takia syytettyjen penkillä. Tehdas tarjosi säännöllisen toimeentulon. Esimerkiksi vuodessa usean kuukauden työtä vaille olevalle itsellisväestölle merkitsi tehtaaseen töihin pääsy vakinaista työtä ja kohtalaista palkkaa aikaisempiin elinehtoihin verrattuna. Lisäksi tehdasyhteisöt tarjosivat yleensä työntekijöilleen turvaa ja patruunat Jyväskylässäkin pitivät huolta työntekijöistään. Esimerkiksi Vaajakoskella sijaitsevan Haapakosken sahan 1870-luvulla perustanut James Salvesen tarjosi työntekijöilleen palkan – mikä ei riittänyt kovin leveään leipään – lisäksi luontoisetuja: vapaan asunnon,

⁶¹ Laitinen 1988, s. 135.

polttopuut, sähkövalon ja vieläpä laidunmaat sekä perunamaat. Myydessään sahan ensimmäisen maailmansodan aikana SOK:lle hän asetti jopa kauppakirjaan ehdon, jonka mukaan sen oli työllistettävä vanhat työmiehet sekä huolehdittava heidän toimeentulostaan vanhuuden päivinä. On kuitenkin pidettävä mielessä, että palkkauserot tehtaassa olivat suuret ammattitaitoisten ja ammattitaidottomien työntekijöiden välillä.⁶² Kuitenkin voidaan todeta tehtaassa työskentelevien elämän olleen turvatumpaa kuin niiden sosiaaliryhmien, jotka erottuvat väkivaltatilastossa.

Tarkasteltaessa kokonaisvaltaisesti Jyväskylässä väkivaltarikoksista syytettyjä voidaan todeta, että yhdistävänä tekijänä heillä on jonkinasteinen epävarmuuden tila. He olivat yleensä melko varattomia ja heidän elämäntilanteensa oli usein vakiintumaton. Monille tulevaisuus näyttäytyi ehkä epävarmana niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin. Tekijöiden nuoruus ja yhteiskunnallinen epävarmuus sekä maassa vallitseva varsin runsas työttömyys merkitsivät erityisesti nuorille henkilöille kiristyneitä työmarkkinoita ja toimeentulon epävarmuutta. Merkittävällä osalla oikeudessa vastaajina olevilla ei ollut työtä tai edes ammattia, heidän toimeentulonsa oli tilapäistöiden varassa eikä yleensäkin huomista ollut varmuutta.

4 VÄKIVALTAAN MÄÄRITTÄVÄT NORMIT JA ASEENTEET

4.1 Huligaanielämää

Miten kaupungin asukkaat reagoivat mellastavaan nuorisoon ja yleensäkin kaupungissa tapahtuneisiin väkivaltatekoihin? Miten Jyväskylässä suhtauduttiin väkivaltaan ja väkivaltarikoksiin, miten niistä julkisuudessa

⁶² Markkanen 1988, s. 237, 264-265.

kirjoitettiin? Asiaa on rajalliset edellytykset tutkia, mutta paikallislehdet ja oikeuden pöytäkirjojen liitteinä olevat poliisiraporttien todistajalausunnot antavat asiaan hedelmällisimmät lähteet. Lehdet eivät suoraan kerro kaupungin asukkaiden ajatuksia, mutta niiden kautta voidaan katsoa asukkaiden ”äänen” puhuvan ainakin jossakin määrin. Tässä tutkimuksessa on käyty läpi kahden paikallisen päälehden, suomalaisten puolueiden äänenkannattajan Keski-Suomen⁶³ ja työväenliikkeen äänitorven Sorretun Voiman paikallisten väkivaltatapausten uutisointia.

Yleiseltä linjaltaan Sorretun Voima oli Keski-Suomea kantaottavampi. Maailmansodan vuosina lehti kirjoitti melkein ainoastaan valtiollis-poliittisista aiheista syrjäyttäen lähes kokonaan muun aineksen, sitä oli suhteellisesti vieläkin enemmän kuin Keski-Suomi lehdessä. Sorretun Voima muutoinkin kirjoitti ilmestymispaikkakuntaansa Jyväskylää koskevia juttuja vähemmän kuin muut kaupungin lehdet.⁶⁴ Yleisenä linjana voidaan todeta Sorretun Voiman ja Keski-Suomen uutisoivan väkivaltatapauksista lyhyesti ja pienin otsikoin. Osa syy tähän varmastikin oli se, että tapahtuneet väkivaltarikokset eivät yleensä olleet erityisen vakavia, poikkeuksena yksi tappo ja yksi kuolemantuottamus sekä erityisesti asioitsija Matti Heinosen murha vuoden 1917 lopussa, jota puitiin oikeudessakin pitkään ja hartaasti.

Väkivaltakulttuuria käsittelevien juttujen pienuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivät väkivalta ja huliganismi olisi koskettaneet jyväskyläläisiä eikä väkivalta olisi kuulunut jyväskyläläiseen elämänmenoon ensimmäisen maailmansodan aikoihin. Asia on melkein päinvastoin, sillä artikkeleita analysoimalla ja tutkimalla niistä avautuu ovi jyväskyläläiseen väkivaltakulttuuriin. Seuraavassa tutkin jyväskyläläistä huliganismia käyttäen kiinnekohtana ja esimerkkinä yhtä Sorretun Voiman huliganismia käsittelevää

⁶³ Vuoden 1918 alusta lähtien lehti alkoi ilmestyä nimellä Keskisuomalainen.

⁶⁴ Tommila 1973, Keski-Suomen lehdistö 1886-1917, osa 2, Jyväskylä 1973, s. 347, 351, 377.

juttua vuodelta 1913. Artikkelissa tiivistyy yhteen hedelmällisellä tavalla tutkimusajan Jyväskylän väkivaltakulttuurin elementtejä. Värikkäästä kielenkäytöstään tunnettu Sorretun Voima kirjoitti vuonna 1913 *Jyväskylästä - palstallaan paheksuvaan sävyyn paikallisesta huliganismista*:⁶⁵

"Näytteen huligaanimaisuudestaan esittivät muutamat tunnetut huligaanit (nimet jääkööt tällä kertaa mainitsematta) viime lauantai-iltana kello puoli 11 seuduissa Lohikosken läheisyydessä yleisellä maantiellä. Ohjelmassa oli kiroilua, huutamista, perättäin juoksua ja tiheää revolverilla ampumista. On todella alentavaa tuollaiset näytelmät ja vielä yleisellä maantiellä josta rauhalliset sivukulkijat tulevat säilytettyä ja sivukulkeminen arveluttavaksi jos mielihuppinsa säilyttää mahdollisesti tulevilta kuulilta. Suotavaa olisi että moiset huligaanisankarit tulisivat saamaan esittämästään korvauksen laillista tietä."

On kuitenkin huomattava, että edellinen kirjoitus edustaa työläisväestön "valistuneemman" siiven näkemyksiä tapahtuneesta. Työväenliikkeen johtohahmothan ajoivat innokkaasti väestön sivistämistä ja kannattivat raittiutta. Kirjoittajan tavoitteena ei ollut ainoastaan ilmaista oma henkilökohtainen kannanotto "huligaanien" käytöksen johdosta, vaan kirjoituksella oli myöskin kasvattava sekä kansanvalistuksellinen tarkoitus. Kirjoittaja jakaa työväenliikkeen "valistuneemman" siiven näkemyksen siitä, että työläisväestön sivistäminen ja kasvattaminen olivat avainasemassa työväenliikkeen kannalta taistelussa porvarillista sortokapitalismia vastaan. Silmäänpistävää jutussa on myös se, että kirjoittaja kohdistaa erityisen paheksuntansa siihen, että moista käytöstä harjoitettiin *"vielä yleisellä*

⁶⁵ Sorretun Voima, 1.9.1913.

maantiellä". Tekopaikan julkisuus ja yleisyys teki teon julkiseksi ja yleiseksi saaden sen koskemaan koko yhteisöä. Teon julkisuus teki siitä koko kollektiivia koskevan asian; se ei koskenut enää vain yksittäisiä tapahtumassa osallisina olleita yksilöitä.

Kirjoitus osoittaa Jyväskyläänkin kotiutuneen uuden 1900-luvun alkuvuosikymmenten muotitermin huliganismin. Keskustelu huliganismista oli Suomessa ollut vilkasta vuosisadan alusta lähtien, olihan nuorison käyttäytyminen suurlakon ajoista muuttunut selkeästi Suurlakkoon ja eduskuntauudistukseen saakka Suomessa oli vallinnut "runebergiläinen" kuva ihannekansasta, mutta vuosien 1905 ja 1906 aseelliset yhteenotot muuttivat tilanteen täysin. Syyksi tähän nähtiin osaltaan se, että syntynyt teollisuustyöväestö syrjäytti aikaisemmin vallinneen käsityksen maalaisväestöstä kansana. Porvarillisissa piireissä pelkoa ja oudoksuntaa aiheutti nuorison uusi "herroja" uhmaava ja pökkuroimaton käyttäytyminen. Poliittiset muutokset synnyttivät siten sosiaalisen konfliktiasetelman, jossa porvarilliset piirit alkoivat nähdä uuden teollisuustyöväestön uhkana itselleen. Kuva suomalaisesta ihannekansasta muuttui 1910-luvulla varsin radikaalisti; nyt suomalaiset kuvattiin rumiksi, riiteleväisiksi aina puukkoa vyötäröllään kantaviksi juupoiksi.⁶⁶ Kirjoitus kertoo siitä, että uudet virtaukset saavuttivat muun maailman silmissä "takamailla" sijaitsevan Jyväskylän pikkukaupungin suhteellisen nopeasti.

Huliganismi keskustelu rantautui Suomeen ja Jyväskylään Venäjältä käsin, missä keskustelu oli vellonut vilkkaana jo vuosien ajan. Englannissa alettiin 1890-luvulla kutsua huligaaneiksi alaluokan rikollisuuteen taipuvaisia ja auktoriteetteja halveksuvia nuoria miehiä. Huliganismiin liitettiin vallatonta käytöstä julkisilla paikoilla, tappeluja, ryöstöjä ja juopottelua. Entisestä rikollisuudesta poikkeavaa ja huolestuttavaa oli rikollisten

pelkäämätön ja esivaltaa kunnioittamaton käytös heidän vastustaessaan pidätyksiä. Venäläiseen käsitteistöön termi tuli vuosisadan vaihteessa. Pietarin lehdistö kirjoitti räyhäävistä nuorukaisten ryhmistä, jotka kiusanteollaan kiusasivat kaupunkilaisia huudellen hävyttömyyksiä kunniallisille naisille, vihellellä ja hoilaten häiritsivät ohikulkijoita ja aiheuttivat muutakin ilkivaltaa. Huliganismin pelko levisi Venäjällä voimakkaasti 1910-luvun tienoilla ja siitä tulikin julkista järjestyksen pitoa koskevan keskustelun avainkäsite. Sorretun Voiman kirjoitus ennakoi myös mielenkiintoisella tavalla sitä yhteiskunnallista keskustelua nuorison tilasta, mitä käytiin Englannissa ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin Brittiläisen imperiumin mureneminen yhdistettiin brittiläisen työväenluokan degeneraatioon.⁶⁷

Huolta nuorison tilasta tunnettiin siis niin pienessä Jyväskylän kaupungissakin kuin mahtavassa, mutta jo murenevassa olevassa Brittiläisessä imperiumissa. Sorretun Voima olikin huolestunut jyväskyläläisen työläisnuorison tilasta ensimmäisen maailmansodan aattona todeten *"juopottelun, rähinän ja tappelun vallitsevan suuressa mitassa kaupunkimme työläisnuorison keskuudessa"*.⁶⁸

4.2 Taistoon huliganismia vastaan!

Jyväskylässä ei jääty toimeettomaksi huliganismin edessä, vaan valistusoptimisin eläessä huipussaan nuorison uskottiin pystyvän vaikuttamaan ahkeralla valistus- ja sivistystyöllä. Sorretun Voima eturintamassa kävi taistoon huliganismia vastaan työläisnuorison pelastamiseksi aseenaan hyvin tehokkaina pidettyjen leimaamisen ja moralisoinnin keinoin. Edellisen sitaatin kirjoittaja toteaa jättävänsä tällä kertaa

⁶⁶ Klinge 1983, s. 105-106.

⁶⁷ Rajala 1996, s. 51-53.

⁶⁸ Sorretun Voima 25.5.1914.

mainitsematta mellastajien nimet ja toivovansa asianomaisten joutuvan vastaamaan teoistaan oikeuden edessä. Sorretun Voiman huliganismia ja väkivaltarikoksia koskevassa kirjoittelussa yleisenä piirteenä on se, että kirjoituksissa tuodaan ilmi mielellään paheksuttavaan toimintaan syyllistyneiden henkilöiden nimet. Valistusoptimismien eläessä huipussaan huligaanien leimaaminen oli suosittu ja myöskin käytetty keino. Moraalista tuomiota ja paheksuntaa pidettiin tehokkaana kontrollikeinona. Kannaksen nuoriso-ongelmaa vuosisadan vaihteessa tutkinut Juha Rajala toteaa leimaamisen ja moraalisen tuomion olleen tehokkaassa käytössä kansanvalistustoiminnassa Kannaksella. Nuorisoseuroja ja kansanvalistusliikettä lähellä olevat lehdet julkaisivat Kannaksella luetteloita järjestyshäiriöistä ja alkoholirikoksista käräjillä tuomittujen ihmisten nimistä.⁶⁹

Leimaamista ja moraalista tuomiota korostettiin vielä usein erilaisten lisänimien käytöllä. Nimien julkistamisen ohella Sorretun Voima käytti kontrollikeinona huligaaneista erilaisia leimaavia nimityksiä. Lehtijuttujen yhteydessä huligaanin nimeen liitettiin usein jokin lisänimi tai termi, mikä kuvasi heidän elämäntapaansa tai moraalisesti arveluttavaa käytöstään. Sorretun Voima kuvasi mellastavia henkilöitä useimmiten "huligaanisankareiksi", mutta käytti myös nimityksiä "puukkojunkkari" tai "reissusälli"⁷⁰.

Niinikään artikkeleihin liitettiin mielellään muitakin huligaaneja leimaavia seikkoja. Esimerkiksi Sorretun Voimassa erään puukotusjutun yhteydessä todettiin puukottajan "*luikkineen pakoon paikkakunnalta*"⁷¹. Tällä tavoin haluttiin lukevalle yleisölle luoda assosiaatio puukottajan kunnianttomasta käytöksestä. On huomattavaa, että Sorretun Voima käytti moralisoivaa ja leimaavaa kirjoitustyyliä vain huliganismia ja "tunnettuja

⁶⁹ Peltola & Markkola 1996, s. 70.

⁷⁰ Esim. Sorretun Voima 1.9.1913, 12.11.1913, 3.1.1913.

huligaaneja" käsittelevissä artikkeleissa. Muita väkivaltatapauksia käsittelevissä jutuisa kirjoituksen sävy oli uutisoiva sekä toteava eikä lehti ottanut kantaa eikä moralisoinut tapauksia. Tämä osoittaa edelleen, että Sorretun Voima tunsu huolta erityisesti työläisnuorisosta ja pyrki artikkeleillaan valistamaan ja sivilisoimaan paikallista työläisnuorisoa. Kansansivistäjä piti siis välttämättömänä valtiovallan puuttumista järjestysongelmiin.

Jakoivatko kaupungin "porvarilliset piirit" työläisten huolen nuorison tilasta Jyväskylässä? Oliko Sorretun Voiman ja Keskisuomalaisen välillä eroja väkivalta ja huliganismijuttujen uutisoinnissa? Voidaanko Keskisuomalaisen uutisoinnista havaita Sorretun Voiman kaltaista kansanvalistuksellista otetta? Kuten aikaisemmin todettiin, oli Keskisuomalaisen kirjoitustyylillä Sorretun Voimaa maltillisempaa ja värittömämpää. Kuitenkin Keskisuomalaisenkin asenne hulinoitsijoita ja väkivaltatekoihin syyllistyneitä kohtaan oli selvästi leimaava. Lähes tunnontarkasti Keskisuomalainenkin toi esille väkivaltajuttu-uutisoinnissaan osapuolten nimet, sosiaalisen aseman ja kotipaikkakunnat. Erona Sorretun Voiman ja Keskisuomalaisen uutisoinnin välillä oli se, että Keskisuomalainen tehosti leimaamistaan vielä julkaisemalla runsaasti pikku-uutisia kaupungin raastuvanoikeudessa langetetuista tuomioista juopumuksista ja väkivaltarikoksista.⁷² Huolestuneisuus nuorison tilasta ulottui koskemaan myös lapsia. Keskisuomalainen kirjoitti pikkupoikien kolttosista v. 1916 seuraavasti:

"Jyväskylän pikkupoikien kivittämisyöksi uhriksi joutui taas eilen muuan poikanen, joka kadulla kävellessään sai kiven päähänsä. On selvää, että se teki kipeätä. Oletteko muuten huomanneet, kuinka hartaasti poikaset täällä heittelevät kiviä? Niitä ei lentele vain

⁷¹ Sorretun Voima 17.11.1913.

⁷² Esimerkiksi Keski-Suomi 14.1.1913, 21.1.1913, 25.2.1913, 23.11.1915, 10.2.1916.

satamassa, puistoissa ja piiloisemmilla paikoilla. Ja rauhallisena tallustelevat vanhemmat ihmiset ohi. Sopis kieltää edes.”⁷³

Lapsuuteen alettiin kiinnittää huomiota uudelle tavalla 1800-luvun lopulla. Tähän saakka lapset oltiin nähty paljolti pieninä aikuisina. Nyt lapsuus nousi tärkeäksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi Suomessa ja se alettiin nähdä tärkeäksi suomalaisen yhteiskunnan rakentamisen elementiksi. Erityisesti parrasvaloihin nousi lasten kasvatuskysymys, sillä kasvatuksen avulla katsottiin voitavan pelastaa nuoriso rappiolta ja rikollisen elämän omaksumiselta. Koska lapsissa nähtiin koko yhteiskunnan tulevaisuus, kysymys lastenkasvatuksesta - ja hoidosta legitimoiti puuttumisen yksityisten perheiden asioihin. Artikkelillaan Keski-suomalainen astuikin selvästi yksityisen perheen tilaan antamalla artikkelin lopussa kasvatusehdotuksen: ”*Sopis kieltää edes*”. Isien ja äitien käydessä töissä katsottiin työväestön lasten jäävän ilman kasvatusta ja sen seurauksena luisuvan rikollisille teille. 1900-luvun alussa löi läpi suojelukasvatuksen periaate, mikä tarkoitti käytännössä kotikasvatuksen tukemista. Kotikasvatuksen tukeminen nähtiin ennaltaehkäisevänä ratkaisuna erityisesti kaupunkityöväestön ongelmiin. Kotikasvatuksella tarkoitettiin käytännössä sitä, että lapset oli pidettävä poissa kaduilta ja opettava heidät työntekoon.

Suomalaisessa yhteiskunnassa oli vahvana vallalla käsitys siitä, että työnteolla kasvatetaan kunnan kansalaisia. Erityisesti lasten ja nuorten joutilaisuuden katsottiin johtavan rikollisuuteen. Pirjo Markkola tutkimuksessaan työläiskodin synnystä toteaa lasten ja nuorten oleskelun kadulla edustaneen pahinta joutilaisuutta. ”Kadulla maleksiminen” oli epäkohta ja vaarallista sen vuoksi, että kaduilla katsottiin hyvienkin kotien lasten

⁷³ Keski-Suomi 1.7.1916.

oppivan pahoja tapoja.⁷⁴ Tässä valossa tarkasteltuna voidaan ymmärtää Keski-suomalaisenkin puuttuminen pikkupoikien kolttosiin. Artikkelin taustalta huokuu vakava huoli siitä, mihin pikkupoikien oleskelu kadulla ja vielä suhteellisen vaaraton "kivittämisvimma" saattavat tulevaisuudessa johtaa, jos siihen ei puututa kasvatuksen keinoin. Kaduilla oleilu ja pikkukolttosien teko oli ensi askel huonoille teille ja sen katsottiin helposti johtavan rikolliseen elämään.

4.3 Pelättiinkö Jyväskylässä?

Miten ihmiset kokivat väkivallan ja pelkäsivätkö kaupungin asukkaat väkivaltaa ensimmäisen maailmansodan aikoihin Jyväskylässä? Kysymykseen ei ole helppo vastata, mutta käytettävissä olevan lehdistö- ja todistajanlausuntomateriaalin avulla asiaa voidaan jonkin verran selvittää. Todistajienlausunnot voivat myös hieman valaista Jyväskylän piilorikollisuuden luonnetta ja merkitystä. Piilorikollisuudella tarkoitetaan rikollisuutta, joka ei ole tullut viranomaisten tietoon. Kriminologiassa ja historiantutkimuksessa on runsaasti keskusteltu siitä, missä määrin poliisin ja oikeuslaitoksen tietoon tullut rikollisuus vastaa todellista tilannetta ja tutkijat ovatkin esittäneet asiasta monenlaisia mielipiteitä.⁷⁵

Sorretun Voima kirjoitti vuonna 1917 varsin tuohtuneeseen sävyyn otsikolla "*Huligaanielämää Myllymäellä*":⁷⁶

" Ovat muutamat paikkakunnan huligaanit ottaneet tavakseen iltamista palatessa huutaen ja kiroten mellastella kujilla, ollen siten rauhallisten ihmisten häiriönä ja pelkona. Niinpä t.k. 22 p:n illallakin,

⁷⁴ Markkola 1994, s. 195-207.

⁷⁵ Karonen 1996, s. 61-62.

⁷⁶ Sorretun Voima 28.9.1917 "*Huligaanielämään Myllymäellä*".

kun yleisö palasi P.Männyn luentotilaisuudesta, oli eräät poikaset korpirojun⁷⁷ inspiroimana siinä määrin, että kiroten ja räyhäten hätyyttivät muita rauhallisia ihmisiä. Eräs Toivo Salonen, joka parhaana jehuna hääri, tuuppi ja löi vastaantulevia aivan syyttä suotta. Eiköhän olisi jo pojat aika opetella vähän ihmismäisempiä tapoja, sillä ei tuonlaisilla sankaritöillä enää kunniaa niitetä. Saisitte oikeastaan hävetä jollei korpiroju ole jo kokonaan järkeänne pimittänyt. ”

Artikkelista huokuu paheksunta ”huligaanien” mellastamista kohtaan ja se on sävyltään opettavainen sekä kasvattava. Mielenkiintoinen on myös artikkelissa viittaus, että mellastajat ovat ”...rauhallisten ihmisten häiriönä ja pelkona...”. Erityisesti tässä yhteydessä käytetty sana pelko voi viitata siihen, että räyhäävät pojat ovat herättäneet ainakin joissakin kaupunkilaisissa pelkoa. On kuitenkin heti todettava, että Sorretun Voima oli hyvin raittiushenkinen lehti ja innokas kieltolain kannattaja. Niinpä ”korpirojun” vaikutuksen alaisena olevat pojat oli sille oiva maalitaulu ja käytännönesimerkki kapitalismin aiheuttamasta juoppoudesta ja yhteiskunnallisesta rappiosta. Sorretun Voiman mukaan kapitalistinen yhteiskunta, joka pyrkii ylläpitämään kurjuutta, käytti viinaa sorron välikappaleena eikä raatajille kurjuudessaan jäänyt muuta iloa kuin viina.⁷⁸

Oikeuden pöytäkirjojen liitteinä olevat todistajanlausunnot ovat varsin hedelmällinen lähdeaineisto selvittäessä väkivallan luonnetta ja ihmisten tunteja siitä. Todistajanlausunnoissa ihmiset kertovat melko vapaasti omin sanoin ja sangen seikkaperäisesti havaintojaan oikeudessa käsiteltävistä

⁷⁷ Korpiroju tarkoittaa pontikkaa.

⁷⁸ Tommila 1973, s. 368.

tapauksista. Otetaan esimerkiksi vuonna 1917 käräjillä ollut tapaus, jossa työmies Jussi Silvastia syytettiin kuolemantuottamuksesta. Oikeudenpöytäkirjan mukaan Silvasti oli pidätetty epäiltynä siitä, että tämä ampunut revolverilla turkkurinpoikaa August Nybergiä kuolettavin seurauksin. Tapauksen johdosta annettiin useita todistajanlausuntoja, joissa pyrittiin osoittamaan uhrin olleen väkivaltainen ja vaarallinen luonne. Oikeudenpöytäkirja kertoi tapahtumista seuraavasti:⁷⁹

”Työmies Jussi Silvasti Lahden kaupungista oli pidätettynä poliisiasemalla epäluulonalaisena, että tämä oli 20.4 noin klo kymmenen jälkeen puolen päivän Kauppakadulla talon N:o 27 kohdalla revolverilla ampunut turkkurinpoikaa August Nybergiä, joka saamastaan kuulasta oli heti kohta kuollut. Jussi Silvasti saapui oikeuteen ja kertoi: Asumansa Jyväskylän kaupungissa ja työskentelevänsä Kilpikosken pyöräliikkeessä ja selitti tämän kuun 20 p:nä myöhään illalla tavanneensa August Nybergin kaupungin kadulla, joka juovuksissa ollen oli hyökännyt vastaajan kimppuun, jonka johdosta v:ja oli säikäyttääkseen August Nybergiä ampunut ilmaan, mutta kun v:ja oli itse ollut kovasti juovuksissa sattui v:ja horjahtamaan sillä seurauksella, että luoti oli osunut August Nybergiin, joka nähtävästi siitä oli kuollut.”

Useat todistajanlausunnot todistavat Nybergin olleen ilmeisen väkivaltainen mies ja usein ahdistelleen kaupunkilaisia välillä sattumanvaraisestikin. Nybergiä oli jopa julkisella ilmoituksella kielletty häjyn luontonsa takia käymästä Jyväskylän pitäjän työväenyhdistyksen talolla pidetyissä kokouksissa ja iltamissa. Eräskin todistaja kertoo Nybergin olleen yleisesti tunnettu puukottajaksi ja toinen todistaja kertoo Nybergin väkivaltaisesta historiasta näin:⁸⁰

⁷⁹ JyMa, JRA JRP 23.4.1917, § 108.

⁸⁰ JyMa, JRA JRP 30.4.1917, § 112.

”Todistaja Kalle Oskar Järvinen kertoi tunteneensa Nybergin joitakin vuosia ja hän oli usein käynyt Lohikosken Työväenyhdistyksen iltamissa /.../ oli Nyberg-vainaja muun muassa erään kerran tammikuulla 1916 lähtenyt iltamasta pois yhdessä erään Iida Neslinin kanssa ja kun Nybergin edellä oli Taulumäentiellä kävellyt eräs Sulo Lehtinen niminen mies oli Nyberg mennyt tämän jälessä ja lyönyt Lehtistä puukolla selkään niin että oikein jysähti, ja oli Sulo Lehtinen pakotettu lyönnin johdosta menemään lääkäriin ja vähän ajan perästä tämän jälkeen oli t:ja nähnyt samalla tiellä Nybergin lyövän erästä toista ”Pelleksi” kutsuttua miestä samalla tavalla puukolla selkään joten tämänkin täytyi turvautua lääkärin apuun. Hetkisen kuluttua oli Nyberg-vainaja tullut Taulumäen päällä t:jan luokse ja kysynyt t:jalta eikö t:jakin häntä pelkää ja hetkisen keskusteltua oli Nyberg tavalla tahi toisella päässyt t:jan taakse ja löi puukolla t:jan päätä kohti, mutta kun t:ja oli sattunut kääntämään päätään vaistomaisesti joten puukonisku sattui t:jan korvan yläpuolelle /.../ ja kun t:ja oli jälestä päin kysynyt Nybergiltä, minkälaisella aseella tämä oli t:jaa lyönyt, kun haava oli tullut käyräksi, oli Nyberg-vainaja kertonut todistajalle, että aseena oli ollut tavallinen puukko mutta oli puukon terä mennyt vääräksi silloin kun Nyberg oli lyönyt puukon toisten miesten luihin.”

Myöhemmin eräs poliisi nähtyään Järvisen pään kääreessä oli tiedustellut siihen syytä ja Järvinen oli kertonut tapahtumat. Poliisi kehotti nostamaan syytteen Nybergiä vastaan, mutta Järvinen kertoi sopineensa asian Nybergin kanssa, koska pelkäsi tämän lyövän häntä toistamiseen puukolla. Vielä useat muutkin todistajat todistivat Nybergin riehuneen milloin missäkin teräseen kanssa puukottaen ihmisiä. Saman jutun yhteydessä todistaja Maria Polkki kertoi huhtikuun 20. päivän iltana kävelleensä syytetty Silvastin kanssa Mäki-Matin mäelle päin. Jostakin alkoi kuulumaan hälinää ja Mariaa alkoi sanomansa mukaan pelottamaan. Silvasti oli tähän todennut: ”ei tässä ole mitään hätää” ja ottanut revolverin taskustaan.⁸¹

⁸¹ JyMa, JRA JRP 30.4.1917, § 112.

Nämä todistajalausunnot osoittavat, että ainakin jossakin määrin Jyväskylässä tunnettiin pelkoa kaupungilla liikkua ja jotkut kokivat tarpeelliseksi kantaa mukanaan asetta. Tämän osoittavat myös oikeustilastot, sillä kansalaissodan jälkeen raastuvanoikeudessa oli melko runsaasti syytteitä luvattoman aseiden hallussapidosta.⁸² Samoin todistajalausunnot osoittavat ettei läheskään kaikista väkivaltateoista ilmoitettu viranomaisille, vaan niistä joko vaiettiin täysin tai asia sovittiin osapuolten kesken. Nybergin tapaus osoittaa ihmisten pelänneen häntä ja koston pelossa he eivät raportoineet puukotuksista viranomaisille. August halusi yksinkertaisesti yllättää uhrinsa ja näin välttyä itse vahingoittumasta. Mitään yleistä väkivallan pelkoa ei Jyväskylässä tutkimusajankohtajana ole havaittavissa. Yleistä pelkoa kadulla liikuttaessa ei tunnettu, vaan pelko kohdistui tiettyihin August Nybergin kaltaisiin yksilöihin, jotka tunnettiin väkivaltaisesta käytöksestään ja heitä pelättiin.

4.4 Kaksi nuorukaista, kaksi kohtaloa

Väkivaltaan taipuvaisten nuorukaisten Otto Lintisen ja August Nybergin tarinat valottavat käräjillä ahkerasti vierailevat nuorten miesten elämää. Mikä voisi selittää heidän väkivaltaista käytöstään? Oliko väkivaltatilanteisiin joutuminen onnetonta sattumaa vai löytyykö taustalta jotain muita tekijöitä? Miten asianosaiset itse suhtautuivat väkivaltatapauksiin, käräjiin ja tuomioihin? Tuottivatko oikeuden antamat tuomiot yhteiskunnan toivoman tuloksen eli parannuksen väkivallan tieltä?

Turkkurinpoika August Nyberg syntyi Vaasassa 6.8.1895. Augustin hankaluudet esivallan kanssa alkoivat jo 17-vuotiaana, jolloin hänet pidätettiin ja

⁸² JyMa, JRA JRP 1918-1920.

tuomittiin varkaudesta vankeuteen kolmeksi kuukaudeksi.⁸³ Ensimmäisen kerran August "vieraili" Jyväskylän Raastuvanoikeuden käräjillä v. 1911 syytettynä meluamisesta kadulla ja hänet tuomittiin 15 markan sakkoihin Tästä lähtien August oli varsin tunnettu tappelupukari kaupungilla ja hän joutui oikeuden eteen moneen otteeseen vastaamaan teoistaan, vuosina 1911-1916 yhteensä 12 kertaa. Useimmiten häntä syytettiin juopumuksista ja tappeluista puukon kera. Vuosien varrella August tuli tunnetuksi kaupungilla taipumuksestaan puukottaa ihmisiä ollessaan juovuksissa. Kohtalonsa pään August Nyberg kohtasi perjantaina huhtikuun 20. päivänä vuonna 1917, kun häntä ammuttiin Kauppakadulla revolverilla rintaan kuollettavin seurauksin.⁸⁴

Oikeudenkäynti pöytäkirjojen perusteella August ei suuremmin kieltänyt osuuttaan syytteisiin, vaan lähes poikkeuksetta myönsi syytteet oikeiksi. Hän ei yrittänytkaan välttää tuomioita, vaikka joskus puolustelikin tekojaan oikeudelle⁸⁵. Augustin joutuminen yhä uudelleen ja uudelleen oikeuden eteen todistaa, ettei oikeuslaitos kyennyt "parantamaan" häntä. Pikemminkin voidaan sanoa Augustin nauttineen maineestaan ja erityisesti siitä, että häntä pelättiin. Tämän osoittaa Augustin surmaoikeudenkäynnin yhteydessä annettu todistajanlausunto, jossa Augustin surmasta syytetty Jussi Salmi kertoo Augustin uhkailleen häntä ja vielä lisänneen, "*etkö sinä tiedä, että minä olen Nyberg*". Salmen mukaan August tarkoitti tällä olevansa puukotuksistaan niin tunnettu, että häntä oli pelättävä.⁸⁶ August kerskui maineellaan puukkomiehenä ja mitä ilmeisimmin piti tästä maineestaan. Vaikuttaakin siltä, ettei August edes yrittänyt välttää joutumista oikeuden eteen ja yhteenottoja virkavallan kanssa. Antoihan ihmisten pelko hänelle tunteen vallasta ja mahdista ainakin hetkellisesti.

⁸³ JyMa, JRA JRP 7.4.1913, § 206, liite "D".

⁸⁴ JyMa, JRA JRP 23.4.1917, § 112, liitteet "A" ja "G".

⁸⁵ JyMa, JRA JRP 30.3.1914, § 198.

⁸⁶ JyMa, JRA JRP 23.4.1917, § 112, liite "F".

Augustin toiminnalla oli selviä yhtymäkohtia puukkojunkkarien "perillisten", huligaanien toimintaan. Kuten edellä mainitut Pietarin huligaanit, hän ei myöskään piitannut auktoriteeteista ja nautti herättämästään pelosta. Augustin toiminta ei ollut välineellistä. Hän ei tavoitellut toiminnallaan mitään välineellistä hyötyä, vaan yhteiskunnan sääntöjen ja lakien rikkomusten taustalla oli vain välittömän tyydytyksen haku.⁸⁷ Augustin tapainen toimillaan kerskuminen oli tyypillistä myös 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa Etelä-Pohjanmaalla mellastaneille puukkojunkkareille. Yhteistä puukkojunkkareille ja Augustin toiminnalle oli myös puukon käyttö tappelussa ja se, että he pyrkivät sekä kantamaan että käyttämään puukkoa salassa. Puukkojunkkarit pyrkivät usein puukottamaan uhriaan salaa ja näin välttämään oikeudellisen vastuun ja rangaistuksen.⁸⁸ Augustin tapana oli hyökätä uhrinsa kimppuun takaapäin ja iskeä puukko selkään. Kuitenkaan August ei pyrkinyt välttämään tuomioita ja oikeudellista vastuuta, vaan hän tunnusti lähes poikkeuksetta tekonsa ja halusi nimenomaan saattaa tekonsa ihmisten tietoon. Augustin vaikuttimet "salapuukotuksiin" olivat tyystin erilaiset kuin puukkojunkkareilla. Hyökkäämällä takaapäin August halusi yksinkertaisesti yllättää uhrinsa ja välttyä itse vahingoittumiselta.

Työmiehenpoika Otto Roopenpoika Lintinen syntyi 6.4.1897 Jyväskylän maaseurakunnassa. Raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa hänet tituleerataan irtolaiseksi ja henkilöksi, joka ei tee koskaan mitään työtä. Irtolaisten tapaan Otto oli viettänyt ennen Jyväskylään tuloaan työtöntä, kuljeskelevaa elämää. Otto - kuten Augustikin - oli melko usein vaikeuksissa virkavallan kanssa. Yhteenotot virkavallan kanssa olivat tuoneet hänelle tuomiot juopumuksesta, viinan myynnistä, varkaudesta ja poliisin vastustamisesta. Toisin kuin August, Otto pyrki oikeudessa varsin hanakasti

⁸⁷ Rajala 1996, s. 52-56.

⁸⁸ Ylikangas 1976, s. 117-121.

kiistämään syytteet ja vieläpä kertomaan oikeudelle "lieventäviä asianhaaroja".⁸⁹ Otto ei Augustin tapaan kerskaillut teoillaan, vaan pyrki kaikin tavoin välttämään oikeuden eteen joutumisen ja rangaistuksen. Lisäksi hän oli selvästikin tietoinen oikeuksistaan ja varsin hyvin selvillä rikosoikeuden pykälistä. Esimerkiksi vuonna 1916 olleessaan vastaamassa Jyväskylän raastuvanoikeudessa pahoinpitelysyytteeseen, hän kyllä myönsi pahoinpitelysyytteen oikeaksi, mutta korosti ettei hänellä ollut kädessään minkäänlaista asetta. Otto oli tietoinen siitä, että aseiden käyttö pahoinpitelyn välineenä katsottiin usein raskauttavaksi asianhaaraksi. Myöhemmissäkin oikeudenkäynneissään Otto melkein systemaattisesti kielsi käyttäneensä minkäänlaista teräasetta.⁹⁰ Otto ei jäänyt toimettomaksi tuntiessaan tullessa oikeudessa väärintuomituksi.

Huhtikuun 16.päivänä vuonna 1919 kaksi nuorta miestä, Otto Lintinen ja Hugo Seppäläinen melusivat ja räyhäsivät juovuksissa kaupungissa silla seurauksella, että poliisit pidättivät heidät. Poliisit kertoivat nuorukaisten vastustelleen pidätystä ankarasti ja uhkaamalla tappaa heidät. Otto oli muun muassa potkinut häntä pidättämään tullutta poliisia ja huutanut: *"Minä en ole Lintinen jos olet vielä kahden vuoden päästä elossa!"*. Sekä Otto että Hugo myönsivät oikeudelle olleensa juovuksissa, mutta kielsivät paljastaneensa teräasetta taikka potkineensa poliiseja. Oikeus katsoi kuitenkin syytteet tulleen toteennäytetyiksi ja tuomitsi Hugon yhteensä 500 mk:n sakkoihin juopumuksesta ja rauhan häiritsemisestä sekä Oton 300 mk:n sakkoihin ja lisäksi puoleksi vuodeksi kuritushuoneeseen poliisin väkivaltaisesta vastustamisesta!⁹¹

Tapauksen johdosta kukaan ei saanut fyysisiä vammoja eikä omaisuusvahinkoja tapahtunut. Herääkin kysymys, miksi juuri Otto ja Hugo

⁸⁹ JyMa, JRA JRP 10.6.1919, § 425.

⁹⁰ JyMa, JRA JRP 27.3.1916, § 104 ja liite "todistus"; 21.6.1917, § 167; 22.9.1919, § 617.

pantiin syytteeseen, tapahtuihan samantapaisia tapauksia Jyväskylässä poliisilaitoksen päiväkirjojen perusteella melko usein. Suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvun alkupuolella nuorison auktoriteettien vastustaminen koettiin hyvin vaaralliseksi ilmiöksi. Yhteiskunnassa jossa köyhimmälläkin oli oma paikkansa ja vastuunsa, auktoriteettien uhmaamisen koettiin uhkaavan koko yhteiskunnan hierarkiaa ja oli sen takia vaarallista. Koko silloisen suomalaisen yhteiskunnan vallankäyttö oli hyvin autoritaarista, missä alamaisen piti olla esivallan edessä nöyrä ja kuuliainen. Esivalta halusi kitkeä nuorison uhmaavan käytöksen pois säätämällä esimerkiksi poliisien vastustamisesta ankaran tuomion. Kuten Jyväskylän esimerkki osoittaa, oikeus myös käytti sille suotua oikeutta ja rankaisi ankarasti auktoriteetteja uhmaavia nuorukaisia. Rikoksista määrättyjen rangaistusten suuruus kertoo yhteiskunnan arvoista ja arvostuksista. Mitä vakavampi rikos, sitä ankarampi tuomio. Poliisit olivat kunnissa ja kaupungeissa suoraan esivallan edustajia ja hyökkäämällä poliisia vastaan nuoriso hyökkäsi esivaltaa vastaan. Lisäksi tapaukseen vaikutti varmasti Oton ja Hugon taparikollisuus, "vierailivathan" pojat säännöllisesti poliisilaitoksella.

Hugo ja Otto eivät jääneet toimeettomiksi saatuaan näin ankarat tuomiot, vaan valittivat päätöksestä Vaasan hovioikeuteen. Motiivina saattoi olla joko halu yrittää lieventää ankaraa tuomiota tai se, että he katsoivat tulleensa oikeudessa väärintuomituiksi. Joka tapauksessa he osoittivat oma-aloitteisuutta, sillä valittaminen raastuvanoikeuden päätöksistä oli sangen harvinaista. Koko tutkimusajanjaksona Jyväskylän raastuvanoikeuden päätöksistä valitettiin Vaasan hovioikeuteen seitsemästä eri tapauksesta, joista Otto Lintinen oli valittajana kahdessa tapauksessa.⁹² Hugon ja Oton valitusyritys ei kuitenkaan tuottanut tulosta, sillä Vaasan hovioikeus piti

⁹¹ JyMa, JRA JRP 16.4.1919, §288.

tuomion voimassa todeten, etteivät valittajat olleet kyenneet tuomaan esille seikkoja, joiden perusteella tuomiota olisi pitänyt muuttaa.⁹³

Otto Lintisen ja August Nybergin auktoriteettivastaisuus oli ilmeinen. He eivät piitanneet hyvistä tavoista, yhteiskunnan säännöistä eivätkä laeistakaan. Ainoat lait mitä he todennäköisesti tottelivat, olivat kadun lakeja. Heille katu oli koti ja siellä heitä ei sopinut muiden määrällä, ei edes virkavallan. Kuvaava onkin irtolaismies Hugo Seppäläisen sanat rähistessään kadulla: *"Me saamme tehdä kadulla mitä tahdomme!"*⁹⁴. Nämä katujen valtiat määrittivät kadut omaksi tilakseen, mihin yhteiskunnan säännöt, lait ja sivilisoituneet tavat eivät sopineet eivätkä kuuluneet. He tahtoivat olla oman itsensä herroja eikä heitä käynyt muiden määrääminen. He korostivat vapauden kaipuutaan yhteiskunnan kuristavista siteistä ja omaa itsemääräämisoikeuttaan rikkomalla lakia, käyttäytymällä sopimattomasti ja uhmaamalla auktoriteetteja, esimerkiksi vastustamalla poliisin pidätysyrityksiä

4.5 Kunnian tähden

Monissa tutkimuksissa ollaan osoitettu väkivallan ja kunnian kulkevan tiiviisti käsi kädessä. Keskiajalla kunnianriisto samaistettiin suoranaisesti hengenviemiseen, sillä ihmisen kunnia arvostettiin henkeä korkeammalle. Lievällä väkivallalla oli 1500-1600-luvulla merkittävä ritualistinen leima. Tällöin väkivallan teko toimii usein sanallisen kunnianloukkauksen vastaparina, jolloin tarkoituksena on varsinaisen vahingoittamisen sijaan tehdä kunnianloukkaus julkiseksi ja vetää vastapuoli käräjille.⁹⁵ Keskiajalla kunnia ja maine nähtiin kollektiivisena ominaisuutena, joka oli sidottu perheen ja suvun maineeseen ja

⁹² JyMa, JRA JRP v. 1915, § 127; v.1916, § 192; v.1917, § 648; v.1917, § 816; v.1919, § 288; v.1919, § 506; v.1920, § 565.

⁹³ VMA, VHO, Anomus- ja valitus - sekä hakemusasiain päätöstalot 12.9. 1919, Dj 271.

⁹⁴ JyMa, JRA JRP 16.4.1919, § 288.

⁹⁵ Matikainen 2002, s. 86-91.

jonka kautta yksilö kiinnittyi muuhun yhteisöön. Kunnianloukkaus ei siis kohdistunut pelkästään yksilöön, vaan se koski samalla sekä perhettä että sukua. Kunnia määritti osaltaan yksilön paikan yhteisössä.⁹⁶ Kunnianloukkauksiksi luetaan herjausten ohella solvaukset.

Tutkimusajanjaksona Jyväskylän raastuvanoikeudessa käsiteltiin neljä kunnianloukkaus tapausta, joissa väkivalta oli mukana tavalla tai toisella. Solvaamalla tai haukkumalla yhteisön jäsentä solvaajan pyrkimyksenä oli leimata henkilö ja järkyttää tämän asemaa yhteisössä.⁹⁷ Erityisesti julkisesti ja julkisessa tilassa tapahtunut kunnianloukkaus oli vakava isku solvatulle henkilölle ja menetetty kunnia haettiin hyvitystä oikeusteitse. Pyrkimyksenä oli solvatus sosiaalisen aseman palauttaminen ja sitä kautta myös yhteisön tasapainon palauttaminen. Ompelijatar Anna Luukkonen haastoi vuonna 1920 räätäli Emil Elorannan oikeuteen tämän haukuttua Annaa ja tämän työtoveria sanoin: *"Ne ovat huoria ja varkaita!"*.⁹⁸ Päälystakin kankaasta syntynyt riita johti kunnianloukkaus- ja pahoinpitely syytteisiin Annan väittäessä räätälin väkivalloin repineen kyseisestä kankaasta valmistetun takin hänen yltään. Haastamalla räätälin oikeuteen Anna pyrki maineensa ja kunniansa palauttamiseen yhteisössä.

Huoraksi haukkuminen oli naimattomalle naiselle vakava syytös ja väitteen kumoaminen edellytti yhteisön piirissä uskottavan ja kunnioitetun auktoriteetin todistusta. Niinpä Anna hankki lääkärintodistuksen, jossa paikallinen tohtori todisti tutkineensa Annan ja totesi tämän immenkalvon olleen ehjän⁹⁹. Tapauksessa on samoja piirteitä 1600-luvun kunnianloukkauksia käsittelevän käräjäperinteen kanssa, sillä tutkimusten mukaan 1600-luvulla käräjillä esillä olleista kunnianloukkausjutuista suurin käsitteli joko aviorikos

⁹⁶ Jokiahho 2000, s.135-136; Lidman 2002, s. 263-265.

⁹⁷ Vrt. Jokiahho 2000, s. 137.

⁹⁸ JyMa, JRA JRP 31.5.1920, § 335.

⁹⁹ JyMa, JRA JRP 19.7.1920, §447, liite "Tohtuuri".

tai varkaussyytteitä. Niin ikään sekä huoraksi ja varkaaksi haukkuminen olivat yleisimpiä käräjillä kunnianloukkauksina käsiteltyjä sanoja 1600-luvulla.¹⁰⁰ Väkivallan kytkös kunniaan vaikuttaa välineelliseltä. Kunnian ollessa kyseessä mahdolliset fyysiset vammat ja väkivalta on toissijaisessa asemassa. Kantajan ensisijainen vaikutin oli hakea hyvitystä kunnianloukkauksesta ja vasta toissijaisesti väkivallasta.

Kunnian ja väkivallan yhteyteen kytkeytyy lisäksi julkisen ja yksityisen tilan käsite. Paria kotiväkivaltajuttua lukuun ottamatta kaikissa Jyväskylän raastuvanoikeudessa käsillä olleissa väkivaltajutuissa väkivallan tapahtumapaikkana on ollut julkinen tila. Julkista tilaa ovat esimerkiksi kadut, yleiset tiet ja torit. Yksityistä tilaa taas olivat koti lähiympäristöineen.¹⁰¹ Lisäksi tutkimusaineiston perusteella oli tiloja, joiden julkisuuden määritteli tilan ja tilanteen suhde. Tällaisia tapauksia olivat kahvilat ja ravintolat. Aikalaiskäsityksen mukaan ne olivat julkista tilaa vain aukioloaikana, sulkemisajan jälkeen ne käsitettiin yksityistilaksi. Vuonna 1919 Jyväskylän kaupunginviskaali ei halunnut enää virkansa puolesta ajaa kahvilassa tapahtunutta kotirauhan rikkomista koskevaa juttua, koska tapahtuma-aikana kahvila oli suljettu ja kaupunginviskaali katsoi tällöin kyseessä olleen yksityisasunnon¹⁰². Julkisen tilan ja tilanteen suhde oli perustaltaan kollektiivinen.¹⁰³ Tilan ollessa tiettyinä määriteltynä aikoina yhteisön kollektiivisessa käytössä se katsottiin tällöin julkiseksi tilaksi. Viranomaisten intressit ajaa lievempiä väkivaltarikoksia rajoittuivat siis julkiseen tilaan, yksityisessä tilassa tapahtunut väkivalta vaati asianomistajan vaatimuksen syytteen nostamisesta.

¹⁰⁰ Jokiaho 2000, s. 137; Ylikangas 2000, s.235-248.

¹⁰¹ Julkisesta, yksityisestä ja välitilasta ks. Vilkkuna, 1995 s. 210-268.

¹⁰² JyMa, JRA JRP 17.3.1919, § 202.

¹⁰³ Ks. Vilkkuna 1995, s. 214

Missä paikoissa käyttäyduttiin väkivaltaisesti ja jäätiin siitä kiinni? Tuomiokirjoista voidaan selvittää melko kattavasti väkivallan tapahtumapaikat. Ehdottomasti suurin osa, noin 53% väkivaltatapauksista tapahtui siis julkisella paikalla kaupungin keskustan alueella kadulla tai tiellä. Kahviloissa tai liikkeissä sattui 23% väkivaltateoista. Loput tapahtumapaikat olivat ulkona muilla julkisilla paikoilla, kuten rautatieasemalla tai laivarannassa. Kotona yksityisissä tiloissa ilmoitettiin tapahtuneeksi vain kaksi väkivaltatekoa¹⁰⁴. Tapahtumapaikka ei selvinnyt noin 20%:ssa tapauksista. Yhteinen nimittäjä väkivallan esiintymispaikoille on niiden julkisuus. Suurin osa väkivallasta tapahtui kaupunkilaisten kokoontumispaikkojen, kuten kahviloiden ja kansankeittiöiden ulkopuolella tai niiden välittömässä läheisyydessä¹⁰⁵. Julkisten tilojen yleisyyttä väkivallan tapahtumapaikkoina selittää nimenomaan viranomaisten intressi ajaa syytteitä vain julkisiksi katsotuilla paikoilla. Suurin osa Jyväskylän väkivaltarikoksista olivat pahoinpitelyjä, jotka olivat asianomistaja rikoksia, eli virallinen syyttäjä ei voinut nostaa syytettä kyseisestä rikoksesta ellei asianomistaja näin vaatinut. Kuitenkin vuoden 1889 rikoslaissa säädettiin, että syyttäjän oli nostettava syyte, jos pahoinpitely tapahtui julkisella paikalla. Laki määritteli julkisiksi paikoiksi kadut, tiet, torit, julkiset toimitukset ja kokoukset sekä tilanteen, jossa pahoinpitely tapahtui viranomaisen edessä.¹⁰⁶ Privatisoituminen Suomen suuriruhtinaskunnassa oli 1800-luvun lopulla pisteessä, jossa ihmisten yksityistä tilaa suojeltiin ja kunnioitettiin varsin pitkälle. Suomi seurasi hiljalleen Länsi- ja Keski-Euroopan kehitystä, missä kaupunkien asuinrakennukset olivat ihmisten kaikkein yksityisimpiä tiloja jo 1600-1700-luvuilla.¹⁰⁷

¹⁰⁴ JyMa, JRA JRP 12.10.1920, §654; 6.2.1913, § 73.

¹⁰⁵ Julkisia kaupunkilaisten kokoontumispaikkoja olivat esimerkiksi osoitteessa Kilpisenkatu 4 sijainnut Wackerin kansankeittiö, katukeittiö Asemakatu 1:ssä ja Tammivuoren kahvila osoitteessa Kauppakatu 13.

¹⁰⁶ Suomen asetuskokoelma v. 1889, Rikoslaki luku 21, § 14.

¹⁰⁷ Vilkuna 1995, s. 252; Castan 1989, s. 49.

Tästä ei voida kuitenkaan päätellä sitä, ettei yksityisissä tiloissa ihmisten kodeissa olisi tapahtunut väkivaltaa juuri lainkaan. Tulos kertoo lähinnä valvonnan ja kontrollin tehokkuudesta julkisilla paikoilla ja siitä, ettei yksityisissä tiloissa harjoitetusta nyrkkien heilutuksesta ja muusta nujakoinnista raportoitu viranomaisille. On siis mahdollista, että omassa lähiympäristössään ja yksityistikoissa väkivaltaa saatettiin harjoittaa tarvitsematta pelätä siitä oikeuden eteen joutumista. Viranomaisten intressi ja kontrollivalta ulottuivat vain julkisiksi katsottuihin tiloihin ja paikkoihin.

5 VÄKIVALTAKULTTUURI JYVÄSKYLÄSSÄ

5.1 Viinan kirot

Suomalaisesta väkivallasta puhuttaessa on miltei mahdotonta ohittaa alkoholin osuutta asiaan. Sekä tutkimustulokset että jokapäiväinen kokemustieto osoittavat yksilötasolla alkoholin ja väkivallan kytkeytyvän läheisesti toisiinsa. Alkoholi usein heikentää käyttäytymisen hallintaa ja kykyä arvioida tekojen seurauksia. Loukkaus, suuttumus tai riita voi saada juopuneen käyttäytymään tavalla, mitä hän ei selvinpäin tekisi. Alkoholin voidaan sanoa heikentävän kykyä hallita sosiaalisia vuorovaikutustilanteita. Lisäksi juopuneena oleminen voi lisätä vaaraa joutua väkivallan uhriksi. Juopumus heikentää harkintakykyä niin väkivallan tekijän kuin uhrinkin kohdalla. Juopunut saattaa käyttäytyä provosoivasti ns. haastaa riitaa, jolloin mahdollisuus joutua väkivallan uhriksi kasvaa. On myös todettava, että epäsuorasti alkoholi liittyy väkivaltaan siinäkin mielessä, että alkoholia nautitaan sellaisessa ympäristössä, missä väkivallan kohteeksi joutumisen mahdollisuus on ulkoisista olosuhteista johtuen suurempi

108

¹⁰⁸ Katso esim. Aromaa 1977.

Vaikka yksilötasolla alkoholin ja väkivallan yhteys onkin suhteellisen selvä, yhteisötasolla alkoholin kulutuksen kasvu ei välttämättä merkitse väkivallan lisääntymistä. Eri tutkijat ovat esittäneet erilaisia arvioita siitä, mikä on alkoholin vaikutus yhteisötasolla väkivaltaan ja erityisesti väkivallanaaltoiin. Toisten tutkijoiden antaessa alkoholille hyvinkin merkittävän roolin väkivallan selittäjänä, selittävät toiset tutkijat väkivaltaa ensisijaisesti yhteiskunnallisilla ongelmilla. Esimerkiksi Heikki Ylikangas esittää vuosien 1905-1913 henkirikollisuuden kasvun syiksi epävirallisen kontrollin heikentymistä ja alenevan säätykierron aiheuttamaa frustraatiota.¹⁰⁹

Väkivallasta Jyväskylän kaupungissa ei voida kuitenkaan puhua käsittelemättä alkoholia. Työväenliikkeessä suhtautuminen alkoholiin on keskeisesti esillä vuosisadan alkuvuosikymmeninä. Sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelmassa oli vaatimus kieltolaista ja raittiuskysymyksen ympärillä ollut runsaasti toimintaa aina 1880-luvulta lähtien koko Suomessa. Kieltolakihanke Suomessa sai vauhtia ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin ajatus kieltolaista voimistui kaikissa maailmansodan koskettamissa maissa. Sota-aikana Venäjällä oli voimassa melko tiukka juomakielto, mikä koski myös Suomea. Sota-ajan juomakielto ei kuitenkaan koskettanut kaikkia kansalaisia, esimerkiksi venäläiset upseerit saivat hankkia itselleen "riittävät" määrät alkoholia.¹¹⁰

Ensimmäisen maailmansodan aikana miltei kaikenlainen rikollisuus väheni. Myös Jyväskylässä on havaittavissa selvä väkivaltatekojen laantumisen heti ensimmäisen maailmansodan alettua.¹¹¹ Suomen virallisen tilaston mukaan paloviinalainsäädäntörikkomukset lisääntyivät juuri ennen ensimmäistä maailmansotaa. Viinan salapoltoon liittyvät rikkomukset olivat

¹⁰⁹ Katso esim. Siren 2000, s. 25-33; Ylikangas 1976, s. 314-322; Ylikangas 1985, s. 235-237; Hämäläinen 2000, s. 391-395.

¹¹⁰ Sillanpää 2002, s. 52.

¹¹¹ Ks. taulukko 3 s. 21 vuodet 1915 ja 1916.

seitsenkertaistuneet vuodesta 1906 vuoteen 1915 mennessä. Lisäksi viinan salakauppa jutut yleistyivät huomattavasti sodan alkuvuosina. Mutta välittömästi sodan alettua paloviinalainsäädäntö rikkomukset vähenivät jyrkästi. Ensimmäisen maailmansodan alkoholirajoituksilla näytti olevan raittiuden edistämisen kannalta positiivinen vaikutus. Alkoholien kulutus väheni. Vuonna 1913 Suomessa nautittiin paloviinaa yli 5 miljoonaa litraa, mutta vuonna 1914 enää 400 000 litraa. Myös juopumuspidätykset vähenivät. Vuonna 1913 niitä oli noin 16 000 tapausta vuodessa, mutta vuonna 1914 enää 3000. Lähes kaikki poliisin tietoon tullut rikollisuus väheni sodan alkamisesta vuoden 1914 syksystä alkaen, jolloin kaikenlainen väkivalta ja rähinöinti laantui.

Erityisen rauhallista aikaa olivat kansalaissotaa edeltävät vuodet kesään 1917 saakka. Näin tapahtui myös Jyväskylässä.¹¹² Juopumuspidätysten ja useiden muiden alkoholirikosten osalta rauhoittuva kehitys tuli näkyviin heti maailmansodan alettua muun rikollisuuden rauhoittuessa selvästi alkoholirikollisuutta hitaammin. Sota-aikana oli pulaa viljasta, mikä myös hillitsi viinatehtailijoiden toimintaa¹¹³. Olisi kuitenkin liian yksioikoista selittää sota-ajan rikollisuuden rauhoittumista pelkästään alkoholikiellolla, kuten esimerkiksi Veli Verkko tutkimuksissaan on esittänyt. Koska kokemukset sodanaikaisesta alkoholikiellosta olivat niin positiivisia, vahvistettiin pitkään odotettu kieltolaki vuonna 1917 ja se astui voimaan kesäkuussa 1919 ollen voimassa aina vuoteen 1932 saakka.¹¹⁴

Jyväskylän työväenyhdistyksellä oli myös omaa ravintolatoimintaa. Työväenyhdistys osti oman tontin Kauppa- ja Väinökadun kulmuksesta v. 1906, johon rakennettiin työväentalo. Kokous- ja iltamatilat valmistuivat v. 1910 ja siitä alkaen toimi iltamaravintola. Varsinainen

¹¹² Ks. taulukko 3.

¹¹³ Ks. Rantatupa 1979.

ravintolaliiketoiminta työväentalolla alkoi tammikuussa 1916, kun työväentalon laajennuksen yhteydessä siihen rakennettiin kahvilahuoneisto. Työväenyhdistys suhtautui tiukasti kieltolain rikkomiseen, mutta lakia rikottiin yleisesti Jyväskylässä kuten muuallakin maassa. Kieltolain aikana viinan kotipoltto ja salakuljetus lisääntyivät vahvasti.¹¹⁵ Ennen kieltolakia Jyväskylässä rehottivat viinan myynti ja salakapakointi. Itse jyvaskyläläisetkin näkivät viinan juonnin ja rikollisuuden välillä selvän yhteyden. Seuraava artikkeli valaisee hyvin Jyväskylässä vallinnutta alkoholikulttuuria ennen kieltolakia vuonna 1916. Keskisuomalainen vaatikin toimenpiteitä ja kritisoi raittiusväen toimetttömyyttä asian suhteen otsikolla *"Eikö sitä huomata"*:¹¹⁶

"Olemme hyvin usein sekä kirjoituksissa että uutisissa huomauttaneet siitä, kuinka salakapakoiminen ja salaviinan myynti rehottaa Jyväskylän nurkissa. Kaupungissa eivät viinatrokarit ole harvinaisia ja niiden jälkiä tulee rikos, varkaus, tappelu, rähjäminen. Eikä kukaan havahda vastarintaan. Missä meidän raittiusinnostuksemme, missä nyt raittiusasianajat. Eikä Keski-Suomen raittiuspiirin johtokunta voisi järjestää yleistä keskustelukokousta, jossa harkittaisiin keinoja paheen poistamiseksi? Sellaisia kokouksia on pidetty muualla Suomessa. Suuren yleisön vastalausekin jo paljon auttaa, mutta ponteva toiminta olisi paras isku kyseessä olevaa pahetta vastaan."

Tuomiokirja-aineiston perusteella voidaan todeta, että Jyväskylässä alkoholi näytteli väkivaltatapauksissa merkittävää roolia. Kaikista tutkimusajanjakson väkivaltatapauksista noin 60%:ssa joko kaikki osapuolet tai osa heistä oli

¹¹⁴ Peltonen 1997, s. 88-89; Sillanpää 2002, s. 53.

¹¹⁵ Hirvonen 1996, s. 15-17.

humalassa. Toisaalta on todettava, että väkivaltaisesti käyttäytyttiin myös selvin päin, sillä lopuissa 40%:ssa väkivaltateoista alkoholilla ei ollut osuutta asiaan. Humalassa olleiden prosenttilukuun on laskettu mukaan kaikki ne tapaukset, joista on ilmennyt todistajalausunnoista ja poliisiraporteista humala, vaikkei juopumuksesta olisikaan syytettykään. Ilmeisesti näyttökynnys juopumuksesta on ollut suhteellisen korkea, sillä oikeus ei ole aina antanut syytettä juopumuksesta, vaikka tuomiopöytäkirja-aineistossa viitteitä tästä olisi ollutkin. Väkivallan ja humalan yhteys on siis ilmeinen, vaikka tutkijat ovatkin erimielisiä niiden syy-seuraussuhteista.

5.2 Kieltolaki ja väkivalta

Vaikuttiko kieltolaki Jyväskylän väkivaltakulttuuriin ja väkivaltarikoksiin? Useissa tutkimuksissa ollaan kuitenkin osoitettu, ettei kieltolaki kyennyt hillitsemään alkoholin käyttöä, vaan vastoin päämääräänsä nosti merkittävästi alkoholin kulutusta Suomessa. Julkisen ja kontrolloidun alkoholin tarjoilun lopettaminen merkitse laittomien viinan hankkimisen keinojen käyttöönottoa. Viinan salakuljetus rehotti Suomessa voimakkaana ja pirtua sekä keitettiin että käytettiin surutta. Jyväskylän raittiushenkisten paikallislehtien palstoilla käytiin varsin vilkasta keskustelua kieltolain puolesta. Sekä Sorretun Voimassa että Keski-suomalaisessa esiintyi runsaasti pieniä juttuja löydetyistä ja tuhotuista korpiroju tehtaista ympäri Keski-Suomea. Vaasan läänin maaherra vierailullaan Jyväskylässä kuvasi kieltolain noudattamista Keski-Suomessa seuraavasti:

"Ei Keski-Suomessakaan ahkeroida niin kuin laki velvoittaisi.

Kuitenkin on salapolttua täällä havaittavissa vähemmän kuin

¹¹⁶ Keski-Suomi 14.12.1916.

*läänin muissa osissa. Ruotsalaisissa rannikkokylissä
kieltolakirikkomukset ovat huippuunsa kehittyneet.”¹¹⁷*

Artikkelista huokuu myös epäily virkavallan osittain tahallisesta "haluttomuudesta" taistella kaikin keinoin salapolttota vastaan. Juopumus- ja kieltolakirikokset laskivat Jyväskylässä kieltolain aikana. Esimerkiksi Keski-suomalaisen mukaan elokuussa 1920 tehtiin Jyväskylässä eri rikoksia kieltolakia vastaan seuraavasti¹¹⁸:

Elokuu

Luvaton viinan myynti ja hallussapito 10 kpl
Takavarikoitua kotitekoista viinaa 8,30 litraa
Muuta takavarikoitua viinaa 12,50 litraa
Juopumusrikoksia 10 kpl

Luvuissa oli melko suurta kausittaista vaihtelua, sillä syyskuussa Keski-suomalainen kirjoittaa kieltolakirikkomuksista seuraavasti: *”Viime syyskuun aikana saatiin kaupungissamme ilmi seuraavat rikokset kieltolakia vastaan: Väkijuomain myyntiä 3, hallussapitoa 17, takavarikoitu kotitekoista viinaa 7 litraa, muuta tuotetta 59,5 litraa. Rikollisista oli talollisia 4, torppareita 1, palstatilallisia ja työmiehiä ym. 9 ja muita 6: yhteensä 21 kpl”¹¹⁹*. Markkina-aikoina muutokset kieltolakirikkomuksissa olivat huomattavia. Esimerkiksi syysmarkkinoiden aikana v. 1920 pidätettiin viinan myynnistä 15 henkilöä ja juopumuksesta kolmisenkymmentä henkilöä. Viinan salapolttota oli Keski-Suomessa runsainta syrjäseuduilla, olihan kaupungissa huomattavasti hankalampi pitää "tehtailu" salassa. Kuitenkin salapolttota esiintyi Jyväskylän kaupungissakin, esimerkiksi

¹¹⁷ Keski-Suomi 25.8.1920.

¹¹⁸ Keski-suomalainen 4.9.1920.

¹¹⁹ Keski-suomalainen 28.9.1920.

v. 1920 poliisit paljastivat Mäki-Matista noin 100 litran viinatehtaan.¹²⁰ Kieltolaki väärinkäyttöksiä tuli ilmi muuallakin Jyväskylässäkin. Muun muassa kaupunginhotelli Monopolia syytettiin sekä väkijuomien myynnistä että alkoholin juonnin sallimisesta hotellissa kesällä 1920.¹²¹ Alkoholin hankkiminen ei siis ollut ongelma kieltolaki ajan Jyväskylässä.

Kuten edellä olen todennut, väkivaltatapauksissa suurimmassa osassa tekijä oli humalassa. Voidaanko siis vetää johtopäätös, että viina selittäisi väkivaltaisuudet? Alkoholilla voidaan todeta olevan osuutta asiaan eli viina oli usein välittömänä syynä tappeluihin ja nyrkkipolitiikkaan. Viinan saanti ei ollut ongelma köyhällekin väelle kieltolainkaan aikana. Poliisilaitoksen järjestys ja rikosasioiden ilmoitusasioiden päiväkirjoista käy selville, että varsinkin markkina-aikaan kaupungissa liikkui runsaasti väkeä, joilla oli myynnissä kotipolttoista viinaa. Viina soveltuu kuitenkin huonosti historiallisten ja yhteiskunnallisten ilmiöiden selittäjäksi. Kaikki humalassa olevathan eivät ala tappelemaan eikä kenenkään suuhun viinaa väkisin kaadeta.¹²² Alkoholi ei kykene selittämään sitä, miksi väkivaltatekoihin syyllistyneet muodostavat hyvinkin homogeenisen ryhmän. Tekijähän oli useimmiten nuori ja köyhä mies, usein vieläpä irtolainen. Jyväskylässä kieltolaki ei ainakaan vähentänyt alkoholinkulutusta eikä sillä ollut vaikutusta myöskään väkivaltarikollisuuteen. Vuonna 1913 Jyväskylän raastuvanoikeuden väkivaltatapauksissa alkoholilla oli osuutta asiaan 53 %:ssa tapauksista. Kieltolain voimassa ollessa vuonna 1920 humala oli mukana 70%:ssa väkivaltajutuista. Tulos on samassa linjassa tutkimusten kanssa, joissa todetaan

¹²⁰ Keskiuomalainen 18.6.1920.

¹²¹ Keskiuomalainen 13.7.1920.

¹²² Katso esimerkiksi Ylikangas Heikki, rikollisuus Etelä-Pohjanmaalla autonomian aikana. Teoksessa Etelä-Pohjamaan historia VI, s. 714.

väkivaltarikollisuuden ja erityisesti henkirikollisuuden olleen kieltolakiaikana erittäin humalaseurannaista.¹²³

5.3 Levottomat markkinat

Väkivaltarikoksien tapahtumapaikkojen selvittäminen ja ajankohta ilmenevät varsin tarkasti Jyväskylän poliisilaitoksen ilmoitusasiain päiväkirjoista sekä raastuvanoikeuden pöytäkirjoista. Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta suurimman osan väkivaltateoista tapahtuneen yleisellä paikalla, yleensä kadulla. Niinikään poliisilaitoksen päiväkirjoista ilmenee, että erityisesti markkina-aikaan kaupungin poliiseja työllistivät juovuspäissään rähinöivä markkinaväki. Poliisit osasivat odottaa työkiireidensä lisääntyvän markkinoiden aikaan; ilmoitusasiain päiväkirjoissa on usein merkitty erikseen markkinoiden alkamisajankohta¹²⁴.

Jyväskylään perustettiin markkinat v. 1801. Kun vielä 1800-luvun puolivälissä markkinat olivat Jyväskylän kauppiaalle elinehto, niin 1880-luvulla maakaupan voimakkaan kasvun myötä markkinoiden tarpeellisuus jatkuvasti väheni. Virallisesti Jyväskylässä sai pitää vuodesta 1868 lähtien vain talvimarkkinat ja vuodesta 1882 lähtien lisäksi syyskuiset karjamarkkinat. Käytännössä markkinoita oli kuitenkin useampia, sillä juhlapäivien edellä maalaisia perinteen mukaisesti kokoontui edelleen kaupunkiin. Markkinoiden merkitys olikin laskeva 1880-luvulta lähtien. Asenteet markkinoita kohtaan eivät kaupungin kaikissa piireissä suopeat. Markkinoilla oli omat varjopuolensa aikalaisten silmissä, sillä 1820-luvulla esiintyi valituksia lukuisten markkinoiden muodostumisesta vain joutoväen kokoontumispaikoiksi. Olipa Hämeen maaherra perustellut vuoden 1756 valtiopäivillä Jyväskylään perustettava markkinapaikka-anomuksen hylkäämistä sillä, että markkinat

¹²³ Esim. Lehti 2001, s. 301.

antaisivat vain tilaisuuden talonpojille "juopotteluun ja humaltumiseen sekä kaikenlaiseen ilkivaltaan". Voidaankin sanoa, että perinteisesti markkinaväki ilakoi viinan voimalla ja väkivaltatapauksia esiintyi markkinoilla muita ajankohtia runsaammin.

Ajattelutapa markkinoita kohtaan ei näytä Jyväskylässä muuttuneen sadassa vuodessa ainakaan suopeampaan suuntaan. Alemmat sosiaaliluokat kannattivat markkinoita, kun taas sanomalehdet ja kaupungin valistuneemmat piirit tuomitsivat markkinat. Jyväskylän Kauppiasyhdistys anoikin markkinoiden lopettamista v. 1902 todeten: "Ne ovat muuttuneet vain tyhjäätoimittajien, molempaa sukupuolta, juopuneiden, räyhääjien ja, mikä surkuteltavinta, eläinräökkääjien juhlapäiväksi". Yleiset markkinat lopetettiinkin vuoden 1907 alusta, mutta perinteistä tapaa ei voitu mahtikäskyllä kumota. Käytännössä markkinoita pidettiin edelleenkin, vaikka niiden taloudellinen merkitys oli vähäinen. Säännösten mukaan kaupan tuli tapahtua kaupungin torilla ja niinpä Jyväskylässäkin markkinat pidettiin Kauppatorilla, joka oli kaupungin perustamisesta lähtien sijainnut keskellä Jyväskylää kirkkopuiston alakulmassa.¹²⁵ Jyväskylässä pidettiin tutkimusajankohtana säännöllisesti ainakin pääsiäismarkkinat huhtikuussa, syysmarkkinat syyskuussa ja Tuomaan markkinat joulun aikoihin. Markkinoiden kaupallisen merkityksen vähetessä niiden tehtävä muuttui. Ostamisen ja myymisen sijaan merkittävälle sijalle nousi markkinoiden sosiaalinen aspekti. Kaupallisen merkityksen väheneminen ei pienentänyt markkinoiden sosiaalista merkitystä; huvittelu ja sosiaaliset kontaktit muiden ihmisten kanssa näyttelivät edelleen merkittävää roolia. Markkinat säilyivätkin ihmisten mielissä arjen katkaisevina juhlapäivinä.¹²⁶

¹²⁴ JyMa, JPA RI Ad 7, 9.1.1916.

¹²⁵ Tommila 1972, s. 4-7, 221-222, 348; Vainionpää 1994, s. 59.

¹²⁶ Vainionpää 1994, s. 55.

Markkinat olivat niitä ajankohtia, missä tapahtui suhteessa muihin ajankohtiin runsaasti erilaisia rikoksia ja väkivaltatekoja. Viinaa ja korpirojua oli myynnissä kaupungissa markkinoiden aikaan tavallistakin enemmän syrjäseutujen "tehtailijoiden" tullessa kaupunkiin myymään keitoksiaan janoiselle markkinaväelle. Viinan salapoltto kukoistikin Keski-Suomen korpiseuduilla koko tutkimusajan, vaikka sitä yritettiin rajoittaa varsinkin kieltolain aikana laihoihin tuloksiin. Seuraava artikkeli kuvaa erinomaisesti markkinaelämää vuosisadan alun Jyväskylässä. Keski-Suomi kirjoitti markkinoista v. 1916 seuraavasta otsikolla *"Jyväskylässä pidettyjen markkinoiden antama sato poliisilaitokselle oli tavallisiin oloihin verraten runsaanlainen"*.¹²⁷

"Kolmisenkymmentä miestä nyt istuu telkkien takana, mikä viinan vimasta on kadulla teiskaroinut, mikä toisen taskusta ottanut jotain, mikä raikkaasti toveriansa sivaltanut ja ne muut ovat pienistä turhista. Hansasalmen puolelta oli jälleen kuljetettu tänne korpiharmonia, ja siitäkkin rikoksesta nyt "istuu" liikemiehiä putkassa. Vanhan vihan perusteella muuan katkaisi lähimmäisensä valtimon. Eläinsuojelupoliisi korjasi kaksi hevosta. Muuten markkinat sujuiivat suuremmitta rytinöittä."

Uutisointi markkinoilla tapahtuneista väkivaltateoista erosi muusta väkivaltauutisoinnista. Markkinarähinää kyllä moralisoitiin ja sitä pidettiin sekä Sorretun Voimassa että Keski-suomalaisessa sopimattomana, mutta moralisointi ei kohdistunut yksilöihin, kuten muissa väkivaltaa koskevissa uutisissa. Tappeluita ei yksilöity eikä osapuolten nimiä tuotu julkisuuteen. Markkinoilla tapahtunutta väkivaltaa ei ihmetelty eikä kummeksuttu, vaan markkinarähinöintiä pidettiin normaalina ja asiaankuuluvana ilmiönä.

¹²⁷ Keski-Suomi 21.9.1916.

Pikemminkin epänormaalina pidettiin sitä, jos markkinat sujuivat rauhallisesti ilman rähinöintiä.¹²⁸

5.4 Poliittinen verikosto

Oliko Jyväskylässä poliittisin perustein värittyä siviili väkivaltaa? Miten jyväskyläläiset kokivat kansalaissodan, oliko väkivallan uhka läsnä kaupunkilaisten mielissä? Kuva rauhallisesta Jyväskylästä kansalaissodan pyörteissä piirtyy aikalaisten muisteluissa. Ahonen Olga muistelee: "*.../Kaupungissa ei ollut mitään liikkumiskieltoja, vapaasti sai kulkea. Kyllä Jyväskylä oli sittenkin rauhallinen paikka. Eihän täällä ollut kahinoita lainkaan. Vankeja otettiin ja pidettiin, mutta mitään sotaa ei ollut.../*"¹²⁹ Pitikö Olga Ahosen antama kuva kansalaissodan aikaisesta Jyväskylästä yleisimminkin paikkansa?

Poliittisen väkivallan määrittely ei ole ongelmaton. Monista erilaisista poliittisen väkivallan määrittelyistä tässä tutkimuksessa käytetään Mikko Uolan määritelmää, jossa poliittinen väkivalta käsitetään yksilön tai organisoidun ryhmän toista yksilöä tai ryhmää kohtaan suuntaamaksi väkivaltaiseksi, aikakautensa vallitsevista normeista poikkeavaksi käyttäytymiseksi.¹³⁰ Pelkkien oikeudenkäyntiasiakirjojen perusteella on vaikeaa selvittää, oliko Jyväskylän väkivaltatapauksissa poliittisin motiivein värittyä siviilien harjoittamaa väkivaltaa. Onko Jyväskylässä harjoitettu "nyrkkipolitiikka" poliittisten motiivien sävyttämänä, lähinnä punaisten ja valkoisten kaupunkilaisten välillä? Oikeudenkäyntiasiakirjat eivät aina paljasta koko kuvaa käsillä olevien tapausten luonteesta ja niiden taustalla vaikuttaneista motiiveista. Kuitenkin oikeudenkäyntipöytäkirjojen

¹²⁸ Keski-Suomi 21.9.1918.

¹²⁹ Räsänen 1985, s. 17.

¹³⁰ Uola 1998, s. 9. Poliittisen väkivallan määritelmistä katso Ahonen 1986, s. 269-272.

todistajalausunnoista voidaan saada viitteitä siitä, että ainakin jossakin määrin Jyväskylässä on ollut poliittisin motiivein värittyneitä väkivaltatapauksia.

Tunnelmat kiristyivät Jyväskylässäkin kansalaissodan aattona. Venäjän lokakuun vallankumouksen jälkeen yleislakon aikana Jyväskylän vallankumousneuvoston vaatimuksesta kaupat ja koulut suljettiin ja puuseppä Urho Leppäsen johtama komennuskunta otti haltuunsa poliisilaitoksen ja puhelinlaitoksen. Tapahtumat sujuivat Jyväskylässä melko rauhallisesti lukuun ottamatta päivää ennen yleislakon päättymistä sattunutta selkkausta. Maistraatti pyysi poliiseilta apua miehitetyn puhelin- ja lennätinlaitoksen vapauttamiseksi. Poliisien saavuttua paikalla vallankumousneuvosto vangitsi poliisit sekä hieman myöhemmin paikalle tulleet pormestarin, kaupunginviskaalin ja opettaja Pihkalan. Kansalaissodan päätyttyä puhelinlaitoksen miehittäneet vallankumousneuvoston jäsenet saivat syytteen kapinasta ja tapauksen tiimoilta käytiin laaja oikeudenkäynti Jyväskylän raastuvanoikeudessa.¹³¹

Ilmapiirin kiristymisestä syksyllä 1917 antavat viitteitä seuraavat tapaukset. Vuoden 1917 lopussa raastuvanoikeuden käräjille tuli tapaus, jossa kirvesmies Robert Lintinen syytti talonomistaja Vihtori Enolaa pahoinpitelystä. Lintinen väitti Enolan lyöneen häntä laudan palalla päähän ja jalkoihin sillä seurauksella, että päähän tuli verihaava. Enola puolestaan kiisti pahoinpidelleensä Lintistä millään tavoin. Oikeudenkäynnin aikana Enola kutsui Lintistä *”yhteiskunnalle vaaralliseksi henkilöksi”* ja tarkensi tarkoittaneen lausumallaan sitä, että Lintinen kuului punakaartiin. Enola saikin 20 markan sakkorangaistuksen solvauksesta, mutta pahoinpitely syyte hylättiin näytön puutteen vuoksi.¹³² Poliittisen väkivallan olemukseen Jyväskylässä päästään

¹³¹ Tommila 1972, s. 514-515.

¹³² JyMa, JRA JRP 10.12.1917, § 395; 14.1.1918, § 12.

hedelmällisesti käsiksi tarkastelemalla vuonna 1917 Jyväskylää kuohuttanutta asioitsija Matti Heinosen murhaa.

Lokakuun 26. päivän aamuna vuonna 1917 jväskyläläinen asioitsija Matti Heinonen lähti mittaamaan lautoja Jyväsjärven rantaan eikä koskaan palannut kotiin. Kaupungissa heräsi heti epäily hänen joutumisestaan murhatuksi, vallankin kun Heinosen vaimo kertoi miehellään olleen tuona kohtalokkaana aamuna mukaan suuri määrä rahaa, noin 7000 Suomen markkaa. Myöhemmin tosin väite rahojen mukana olosta kyseenalaistettiin monilta tahoilta. Poliisit pidättivät nopeasti murhasta epäiltynä Korpilahdella asuvan maalari Yrjö Lahtosen, jonka seurassa Heinonen oltiin nähty katoamispäivän aamuna. Merkille pantava seikka on, että Lahtonen pidätettiin heti murhasta epäiltynä, vaikka mitään ruumista ei oltu vielä löydetty eikä voitu siis todistaa murhan todella tapahtuneen. Oikeus vaikuttaa vakuuttuneen Lahtosen syyllisyydestä sangen nopeasti, sillä tapauksen ensimmäisen oikeudenistunnon pöytäkirjaan merkittiin: *”Asioitsija Matti Heinonen tästä Jyväskylän kaupungista yhtäkkiä tuntemattomalla tavalla hävinnyt ja häntä epäillään todennäköisillä syillä murhatuksi. Syyllisenä pidätettiin maalari Yrjö Fransinpoika Lahtonen.”* Huomioitava seikka on oikeuden sanamuoto. Ensin pöytäkirjaan oltiin kirjoitettu *epäluulonalaisena*, mutta sen jälkeen yliviivattu ja päälle kirjoitettu *syyllisenä*.¹³³ Tapauksen myöhemmissä käsittelyissä oikeudenkin maltti näyttää palanneen ja Lahtosta käsiteltiin jälleen *epäluulonalaisena*. Pöytäkirjan perusteella välittyy tunnelma, että oikeuden mielissä Lahtonen olisi jo syyllinen ennen kuin tapaus oltiin tutkittu loppuun ja tuomio langetettu. Osa selityksen oikeuden mielipiteeseen voi tarjota myös poliisikuulustelupöytäkirjan jäljennös. Raastuvanoikeuden pöytäkirjojen liitteet oli tapana nimetä. Tässä tapauksessa liitteenä olevalle Lahtosen kuulustelua

¹³³ JyMa, JRO JRP12.11.1917, § 365.

käsittelylle poliisilaitoksen raportille oltiin annettu nimeksi *"Bolshevikki"*¹³⁴. Liitteen nimeämisen perusteella voidaan olettaa oikeuden pitäneen Lahtosta "punaisiin" kuuluvana henkilönä. Lisäksi ottaen huomioon jännittyneen ajankohdan kansalaissodan kynnyksellä, saattoi hyvin valkoismyönteinen raastuvanoikeus tarkastella Lahtosta ja koko tapausta "valkoisten" silmälasien lävitse. Matti Heinosen ruumis löydettiin sattumalta vasta seuraavana kesänä 28.7.1918 piilotettuna metsään¹³⁵.

Tapausta käsiteltiin käräjillä moneen otteeseen, kunnes 5.8.1918 tapahtui käänne. Oikeudenistunnossa kaupunginviskaali kertoi, että poliisien saamien tietojen mukaan suojeluskuntalaiset olisivat ampuneet Lahtosen kapinoitsijana. Myöhemmin Korpilahden pitäjän kirkkoherra todisti Lahtosen kuolleen ja tulleen haudatuksi Korpilahden hautausmaalle. Lahtosen kuolema sai näin ollen vahvistuksen. Mielenkiintoa herättää Lahtosen lesken lausunto elokuisessa oikeudenistunnossa, missä hän oikeudenkäyntiapumiehensä välityksellä kertoi varmalta taholta saaneen tietää, että hänen miehensä olisi ammuttu Matti Heinosen sukulaisten antamien todistuksien perusteella. Oikeudenkäyntiapumies kuitenkin lisäsi ettei asiaan oltu saatu täyttä varmuutta. Heinosen leski Alma Heinonen taas kielsi jyrkästi Lahtosen tulleen ammutuksi sukulaistensa todistuksien perusteella.¹³⁶ Lahtosen lesken lausuntoon on suhtauduttava varauksella väitettä tukevien todisteiden puuttuessa. Ei ole kuitenkaan syytä epäillä sitä etteivätkö suojeluskuntalaiset ampuneet Lahtosta, sillä sisällissodan syövereissä tuhannet punakaartilaiset kohtasivat tiensä pään Lahtosen tavoin¹³⁷. Tapauksen taustalla voi vaikuttaa keskiaikaisen sukuyhteisöllisen verenperimisen perintö. Varhaiskeskiajalla vallinnut sukulaisten laaja kosto-oikeus sai 1500-1600-luvulla rikollisen leiman

¹³⁴ JyMa, JRA JRO 12.11.1917, § 365, liite "Bolshevikki".

¹³⁵ JyMa, JRA JRO 7.10.1918, § 277, liite "A".

¹³⁶ JyMa, JRA JRO 5.8.1918, § 193; 7.10.1918.

väkivaltamonopolin siirtyessä valtiolle. Verenperimisen periaate suomalaisessa kansankulttuurissa on ollut hyvin vahva ja tutkijat ovat osoittaneet sukuyhteisöllistä verenperintää tapahtuneen mitä suurimmalla todennäköisyydellä kaikkialla Suomessa 1600-luvulla.¹³⁸

Periaatteessa Alma Lahtosen väite Heinosen sukulaisten välillisestä verikostosta on mahdollinen. Matti Heinosen katoamista käsittelevä juttu oli ollut vireillä oikeudessa jo miltei vuoden eikä Heinosen surmaajaksi oletettua Lahtosta oltu saatu tuomittua vieläkään. Tämän on täytynyt olla hyvin turhauttavaa Heinosen leskelle ja muille sukulaisille. Ruumiin löytymisen jälkeen Heinosen sukulaiset saivat lopullisen vahvistuksen asioitsijan kammottavasta kohtalosta ja vaatimus murhan oletetun tekijän tilille panosta kasvoi. Veri vaatii sovitusta, ja kun laillinen oikeusjärjestelmä ei sitä kyennyt antamaan, saattoivat Heinosen sukulaiset käyttää vallitsevaa yhteiskunnallista tilannetta hyväkseen ja ottaa oikeuden omiin käsiinsä surmauttamalla Lahtosen punakaartilaisena kapinallisena tarttumatta kuitenkaan itse varsinaisesti aseeseen. Näin suojeluskuntalaisten suorittamasta verityöstä tuli "valkoisten" silmissä legitimoitu ja tällä tavoin tekijät välttivät yhteiskunnan rangaistuksen.

Kansalaissodan aikana väkivallan legitimaatio siirtyi valkoisten suomalaisten mielissä suojeluskunnalle, kun taas punainen Suomi luonnollisesti katsoi työväen järjestykskaarteilla olevan legitimoidun vallan harjoittaa väkivaltaa. Mauri Mönkkösen mukaan sodan alussa suojeluskuntalaiset pohtivat, oliko niillä laillista oikeutta teloittaa vangittuja punaisia. Ongelma ratkaistiin siten, että päämajan neuvottelukunta antoi ohjeet, joiden mukaan teloituksia ei pantu toimeen kenttäoikeuden päätöksellä, vaan "ammutaan paikalla" -säännöksen nojalla. Muutamissa Keski-Suomen pitäjiissä rintaman lähellä väkivallan käyttö johti silmittömään murhaamiseen.

¹³⁷ Esimerkiksi Keski-Suomessa on laskettu kuolleen valkoisen terrorin uhrina 186 henkeä (Mönkkönen 1988, s. 628).

Mönkkösen mukaan näin tapahtui erityisesti Jämsässä ja Korpilahdella, missä Lahtonen koki tiensä pään. Tavoitteena oli ilmeisesti puhdistaa paikkakunta "roska-aineksesta".¹³⁹ On siis mahdollista, että Lahtonen murhattiin Korpilahdella "roska-väkeen" kuuluvanana punakaartilaisena ja hyvinkin Heinosen sukulaisten sanalla saattoi olla asiaan vaikutusta. Poliittissävyytteistä väkivaltaa oli havaittavissa hienoisessa määrin Jyväskylässä siviilienkin keskuudessa, mutta pääasiassa kaupunki pysyi rauhallisena, kuten Olga Ahonen muistelikin.

6 VÄKIVALTA JA JYVÄSKYLÄLÄISET

Tässä tutkimuksessa tutkittiin väkivaltaa paikallisena ilmiönä Jyväskylässä. Väkivallan virallisena kontrolloijina Jyväskylässä toimivat poliisilaitos ja oikeuslaitos. Epävirallisina kontrolloijina toimivat niin työväenyhdistys kuin nuorisoseurakin äänitorvinaan kannattaja lehtensä Sorretun Voima ja Keski-suomalainen. Kaikilla kontrollin osapuolilla oli yhteinen tavoite: sivistää ja sivilisoida kaupunkilaiset kunniallisiksi sekä esimerkillisiksi kansalaisiksi ja vieroittaa heidät pois paheen teiltä.

Yleisin väkivaltarikostyyppi Jyväskylässä oli pahoinpitely. Oliko Jyväskylä tutkimusjanohtana väkivallan osalta rauhaista lintukoto, rauhattomuuden tyysija vai jotain siltä väliltä? Jyväskylä näyttää erottuvan moninkertaisesti erityisesti vuoden 1913 osalta koko muuta maata väkivaltaisemmaksi paikkakunnaksi tarkasteltaessa sekä pahoinpitely (Taulukko 4)- että väkivaltarikoksista annettuja tuomioita. Ensinnäkin on otettava huomioon Jyväskylän rooli niin maantieteellisenä kuin kaupallisenakin keskuspaikkana Keski-Suomessa. Kaupungissa liikkui siis

¹³⁸ Matikainen 2002, s. 51; Ylikangas 1971, s. 147-148.

¹³⁹ Mönkkönen 1988, s. 627-628.

päivittäin runsaasti jyvaskyläläisten lisäksi muuta väestöä kauempaa ulkopaikkakunnilta ja Jyvaskylän kaupungin välittömästä läheisyydestä. Lisäksi on otettava huomioon kontrollin voimakkuuden osuus korkeisiin rikollisuustiloihin. Varmastikin alueellisiin eroavaisuuksiin vaikutti eri viranomaisten aktiivisuus. Yleisin Jyvaskylässä käytetty ase oli puukko. Väkivallan määrittely ei siis ollut yksiselitteistä. Väkivallan ja ei-väkivallan raja oli häilyvä sekä tapauskohtainen.

Niissä tapauksissa, mitkä eivät edenneet käräjille saakka poliisi käytti sovittelua tai antoivat varoituksen rähinöitsijöille. Jyvaskylässä lievemmistä katutappeluista selvisi todennäköisemmin varoituksella tai sovittelulla ja kynnyksellä syytteen panon ja käräjille joutumiseen oli korkeahko. Miehisyyden ohella toisena yleisenä piirteenä jyvaskyläläisessä väkivallassa oli tekijöiden nuoruus. Väkivaltaisesti käyttäytyvä ja siitä kiinni jäävä henkilö oli useimmiten parikymppinen nuorukainen. Suurin osa – reilut 35% – syytetyistä oli työmiehiä ja miltei neljännes oli käsityöläisiä. Tarkasteltaessa kokonaisvaltaisesti Jyvaskylässä väkivaltarikoksista syytettyjä voidaan todeta, että yhdistävänä tekijänä heillä on jonkinasteinen epävarmuuden tila. He olivat yleensä melko varattomia ja heidän elämäntilanteensa oli usein vakiintumaton.

Jyvaskylässä ei jäänyt toimeksi hulganeiksi edessä, vaan valistusoptimisin eläessä huipussaan nuorisoon uskottiin pystyvän vaikuttamaan ahkeralla valistus- ja sivistystyöllä. Sorretun Voima eturintamassa kävi taistoon hulganeiksi vastaan työläisnuorisoon pelastamiseksi aseenaan hyvin tehokkaina pidettyjen leimaamisen ja moralisoinnin keinoin. Myös sanomalehti Keski-Suomalaisen asenne hulganeiksi ja väkivaltatekoihin syyllistyneitä kohtaan oli selvästi leimaava ja paheksuva. Siviilien piirissä mitään yleistä väkivallan pelkoa ei

Jyväskylässä tutkimusajankohtajana ole havaittavissa. Yleistä pelkoa kadulla liikuttaessa ei tunnettu, vaan pelko kohdistui tiettyihin August Nybergin kaltaisiin yksilöihin, jotka tunnettiin väkivaltaisesta käytöksestään ja heitä pelättiin. Virkavallan kanssa usein tekemisiin joutuvien huligaaneiksi kutsuttujen henkilöiden auktoriteettivastaisuus oli ilmeinen. He eivät piitanneet hyvistä tavoista, yhteiskunnan säännöistä eivätkä laeistakaan.

Tutkimusajanjaksona Jyväskylän raastuvanoikeudessa käsiteltiin neljä kunnianloukkaus tapausta, joissa väkivalta oli mukana tavalla tai toisella. Solvaamalla tai haukkumalla yhteisön jäsentä solvaajan pyrkimyksenä oli leimata henkilö ja järkyttää tämän asemaa yhteisössä. Kunnian ja väkivallan yhteyteen kytkeytyy lisäksi julkisen ja yksityisen tilan käsite. Paria kotiväkivaltajuttua lukuun ottamatta kaikissa Jyväskylän raastuvanoikeudessa käsillä olleissa väkivaltajutuissa väkivallan tapahtumapaikkana on ollut julkinen tila. Väkivallasta Jyväskylän kaupungissa ei voida kuitenkaan puhua käsittelemättä alkoholia. Kaikista tutkimusajanjakson väkivaltatapauksista noin 60%:ssa joko kaikki osapuolet tai osa heistä oli humalassa. Toisaalta on todettava, että väkivaltaisesti käyttäytyttiin myös selvin päin, sillä loppuissa 40%:ssa väkivaltateoista alkoholilla ei ollut osuutta asiaan. Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta suurimman osan väkivaltateoista tapahtuneen yleisellä paikalla, yleensä kadulla. Erityisesti markkina-aikaan kaupungin poliiseja työllistivät juovuspäissään rähinöivä markkinaväki. Poliittissävyytteistä väkivaltaa oli vähäisessä määrin havaittavissa Jyväskylässä siviilienkin keskuudessa, mutta pääasiassa kaupunki pysyi rauhallisena tutkimusajankohtana.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMa)

Jyväskylän raastuvanoikeuden arkisto (JRA), Jyväskylän raastuvanoikeuden pöytäkirjat (JRP) 1913-1920

Jyväskylän poliisilaitoksen arkisto (JPA). Järjestysosaston ilmoituspäiväkirjat (JI) v. 1916 Ad 6, rikososaston ilmoituspäiväkirjat (RI) v. 1916 Ad 7

Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto, Jyväskylän työväenyhdistyksen johtokunnan pöytäkirjat ja vuosikertomukset v. 1911-1919

Vaasan maakunta-arkisto (VMA)

Vaasan hovioikeuden arkisto (VHA). Alistettujen asiain päätöstaltiot, anomus- ja valitus- sekä hakemusasiain päätöstaltiot v. 1915, 1916, 1919 ja 1920

VIRALLISJULKAISUT

Suomen asetuskokoelma, Rikoslaki 19.12. 1889/39

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) XXIII. Oikeustilastot 23, 25, 27-29.

Suomen tilastollinen vuosikirja v. 1921.

KIRJALLISUUS

AHONEN 1986: Ahonen, Markku, Poliittinen väkivalta Suomessa. Teoksessa *Historian päivät 1985*. Historiallinen arkisto 88. Helsinki.

AROMAA 1977: Aromaa, Kauko, Gallup-tutkimukseen perustuvia tietoja alkoholinkäytöstä ja väkivallantekeiden uhrikösi joutumisesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 22. Helsinki.

BRUMMER 1916: Brummer, O.J, Jyväskylän kaupungin historia vv. 1837-1912. Jyväskylä.

CASTAN 1989: Castan, Yves, *Politics and Private Life. A History of Private Life III. Passions of Renaissance*. Editor Roger Chartier, translator Arthur Goldhammer. Cambridge (Mass.).

HIRVONEN 1996: Hirvonen, Kauko, Työväentalo-paikallinen toimintakeskus. Teoksessa *Kansankahvilasta pesiaaliin - 80 vuotta JTY:n ravintoloita*. Jyväskylä.

HÄMÄLÄINEN 2000: Hämäläinen, Johanna, Pirtukuninkaan viimeinen matka. Teoksessa *Rikos historiassa*, toim. Olli Matikainen, Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 5. Jyväskylä.

JALLINOJA 1983: Jallinoja, Riitta, *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*. Juva.

JOKIAHO 2000: Jokiaho, Mika, *Suvun, perheen ja kotitalouden kunnian tähden.. Seksuaalisuus ja sivilisoituminen uuden ajan alussa Pohjanmaalla (1540-1690)*. Teoksessa *Rikos historiassa*, toim. Olli Matikainen, Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 5. Jyväskylä.

KARONEN 1996: Karonen, Petri, *Pohjolan vaarallisimmat asuinpaikat. Rikollisuus, pelko ja turvattomuus Suomen uuden ajan alun kaupungeissa*

(noin 1540-1660). Teoksessa *Laittomuuden laitoteillä. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin*. Toim. Sari Forsström. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 1/1996.

KATAJALA 1995: Katajala, Kimmo, *Historian ja antropologian välimaastossa. Historian näkökulma*. Teoksessa *Manaajista maalaisaateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa*. Toim. Kimmo Katajala. Tietolipas 140. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KEKKONEN 1991: Kekkonen, Jukka, *Autonomian ajan rikosoikeus Suomessa*. Teoksessa *Suomen oikeushistorian pääpiirteet*. Toim. Pia Letto-Vanamo. Jyväskylä.

KLINGE 1983: Klinge, Matti, *Vihan veljistä valtiososialismiin, yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*. Juva.

KONTULA 1996: Kontula, Osmo, *Poikkeusolojen rikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 132*. Helsinki.

KUUSANMÄKI 1962: Kuusanmäki, Jussi, *Jyväskylän raastuvanoikeus ja maistraatti 100-vuotta 1862-1962*. Jyväskylä.

LAITINEN 1988: Laitinen, Erkki, *Väestö ja yhteiskunta*. Teoksessa *Keski-Suomen historia 2*. Jyväskylä.

LAPPI-SEPPÄLÄ 1982: *Teilipyörästä terapiaan – Piirteitä rangaistusjärjestelmän historiasta*. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 9/1982. Helsinki.

LEHTI 2001: Lehti, Martti, *Väkivallan hyökyaalto, 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 178. Helsinki.

LIDMAN 2002: Lidman, Satu, *Häpeän merkityksestä ja hyödyntämisestä rangaistuksissa*. Historiallinen aikakauskirja 3/2002.

- MARKKANEN 1988: Markkanen, Erkki, Keski-Suomen taloushistoria. Teoksessa Keski-Suomen historia 2. Jyväskylä.
- MARKKOLA 1994: Markkola, Pirjo, Työläiskodin synty, Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Suomen Historiallinen Seura, Historiallisia tutkimuksia 187. Vammala.
- MATIKAINEN 2002: Matikainen, Olli, Verenperijät, Väkivalta ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500-1600-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Bibliotheca historica 78. Helsinki.
- MÖNKKÖNEN 1988: Mönkkönen, Mauri, Suomen itsenäistyminen ja 1918 sota Keski-Suomessa. Teoksessa Keski-Suomen historia 2, Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan. Jyväskylä.
- OLLILA 1993: Ollila, Anne, Suomen kotien päivä valkenee, Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 173. Tampere.
- PELTONEN 1992: Peltonen, Matti, Esipuhe. Levi, Giovanni: Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa. Tutkijaliiton julkaisusarja 73. Helsinki.
- PELTONEN 1997: Peltonen, Matti, Kerta kiellon päälle, Suomalainen kieltolakimentaliteetti vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932, Hanki ja jää, kustannusosakeyhtiö Tammi. Hämeenlinna.
- PELTONEN 1999: Peltonen, Matti, Mikrohistoriasta. Hanki ja jää -julkaisusarja. Tampere.
- RAJALA 1996: Rajala, Juha, Rajaseudun huligaanit. Teoksessa Kuokkavieraiden pidot, historian marginaalista marginaalihistoriaan. Toim. Jarmo Peltola ja Pirjo Markkola. Tampere.
- RANTATUPA 1979: Rantatupa, Heikki, Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914-1921. Studia historica Jyväskyläensia 17. Tampere.

- RASILA 1968: Rasila, Viljo, Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki.
- RÄSÄNEN 1985: Räsänen, Matti ja Riitta, Äylästä Tyhmälän torille, jyväskyläläiset muistelevat menneitä. Jyväskylä.
- RÄSÄNEN 1987: Toim. Räsänen Matti ja Riitta, Kuin Tiiran lento, muistelmia nuoruudesta 1920- ja 1930-luvun Jyväskylästä. Jyväskylä.
- SILLANPÄÄ 2002: Sillanpää, Merja, Säännöstelty huvi, suomalainen ravintola 1900-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Bibliotheca historica 72. Keuruu.
- SIREN 2000: Siren, Reino, Pahoinpitelyrikollisuus 1950-1997, kehityspiirteitä ja kehitystä selittäviä tekijöitä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 169. Helsinki.
- STÅHLBERG 1893: Ståhlberg, K.J, Irtolaisuus Suomen lakien mukaan. Helsinki.
- SUUNIITTY 1976: Suuniitty, Mirja, Keski-Suomen nuoriseurojen historia. Jyväskylä.
- TAPIOLA 1968: Tapiola, Hannu, Jyväskylän työväenyhdistys 1888-1968. Tampere.
- TOMMILA 1970: Tommila, Päiviö, Jyväskylän kaupungin historia 1837-1965 II. Jyväskylä.
- TOMMILA 1972: Tommila, Päiviö, Jyväskylän kaupungin historia 1837-1965 I. Jyväskylä.
- TOMMILA 1973: Tommila, Päiviö, Keski-Suomen lehdistö 1886-1917, osa 2. Jyväskylä.
- UOLA 1998: Uola, Mikko, "Seinää vasten vain!". Poliittisen väkivallan motiivit Suomessa 1917-1918. Keuruu.
- VAASAN HOVIOIKEUS 1776-1976. Kirjoituksia ja kuvia 200-vuotistaipaleelta, toim. Erkki Rintala. Vaasa 1976.

VAINIONPÄÄ 1994: Vainionpää, Jussi, Markkinat Suomessa keskiajalta talvisotaan. Satakunnan Lehtipaino Oy.

VILKUNA 1995: Vilkuna, Kustaa H.J, Alkoholin nauttimispaikka, juopottelijat ja juomisen ajankohta 1500-1700-luvun Suomessa. Teoksessa Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina. Jyväskylän historiallinen arkisto. Jyväskylä.

YLIKANGAS 1971: Ylikangas, Heikki, Väkivaltarikosten motivaatiopohja 1500-luvulla Suomessa. HArk 65. Loviisa.

YLIKANGAS 1976: Ylikangas, Heikki, Puukkojunnareitten esiinmarssi. Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790-1825. Keuruu.

YLIKANGAS 1985: Ylikangas, Heikki, Knivjunkarna. Våldskriminaliteten i Sydösterbotten 1790-1825. Borgå.

YLIKANGAS 1987: Ylikangas, Heikki, Rikollisuus Etelä-Pohjanmaalla autonomian aikana. Teoksessa Etelä-Pohjanmaan historia VI. Vaasa.

YLIKANGAS 1996: Ylikangas, Heikki, Ongelmakohtia väkivaltarikollisuuden kehityksessä Suomessa. Teoksessa Laittomuuden laitoteillä. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin. Toim. Sari Forsström. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 1/1996.

YLIKANGAS 2000: Ylikangas, Heikki, Aikansa rikos - historiallisen kehityksen valaisijana. Juva.

SANOMALEHDET

Keski-Suomi 1913-1917

Keskisuomalainen 1918-1920

Sorretun Voima 1913-1918

LIITE

Lähteet: JyMa, Jyväskylän raastuvanoikeuden tuomiokirjat v. 1913-1920; Suomen virallinen tilasto (SVT), oikeustilastot v. 1913, 1915, 1917, 1919; Suomen tilastollinen vuosikirja v. 1921.

Jyväskylän väkivaltarikokset								
	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Poliisin vastustaminen	2	6					2	3
Pahoinpitely	7	5	1	2	3	3	2	5
Teräaseen tai ampuma-aseen paljastus	2	2			2			
Ryöstö		1			1		1	
Murha								
Tappo ja kuoleman tuottamus					1			1
Yhteensä	11	14	1	2	7	3	5	9
Jkl asukasluku	4158	4470	4798	4964	5031	5054	5262	5442
	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Poliisin vastustaminen	0,48	1,34	0,00	0,00	0,00	0,00	0,38	0,55
Pahoinpitely	1,68	1,12	0,21	0,40	0,60	0,59	0,38	0,92
Teräaseen tai ampuma-aseen paljastus	0,48	0,45	0,00	0,00	0,40	0,00	0,00	0,00
Ryöstö	0,00	0,22	0,00	0,00	0,20	0,00	0,19	0,00
Murha	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Tappo ja kuoleman tuottamus	0,00	0,00	0,00	0,00	0,20	0,00	0,00	0,18
Yhteensä	2,65	3,13	0,21	0,40	1,39	0,59	0,95	1,65

Vaasan läänin väkivaltarikokset				
	1913	1915	1917	1919
Poliisin vastustaminen	79	12	9	29
Pahoinpitely	155	86	93	85
Teräaseen tai ampuma-aseen paljastus	29	8	12	5
Ryöstö	3	6	4	8
Murha	0	8	3	14
Tappo ja kuoleman tuottamus	12	8	7	12
Yhteensä	278	128	128	153
Asukasluvut	529786	540094	542978	544656
	1913	1915	1917	1919
Poliisin vastustaminen	0,15	0,02	0,02	0,05
Pahoinpitely	0,29	0,16	0,17	0,16
Teräaseen tai ampuma-aseen paljastus	0,05	0,01	0,02	0,01
Ryöstö	0,01	0,01	0,01	0,01
Murha	0,00	0,01	0,01	0,03
Tappo ja kuoleman tuottamus	0,02	0,01	0,01	0,02
Yhteensä	0,52	0,24	0,24	0,28

Koko maan väkivaltarikokset				
	1913	1915	1917	1919
Poliisin vastustaminen	788	194	151	177
Pahoinpitely	1374	856	832	502
Teräaseen tai ampuma-aseen paljastus	157	58	74	44
Ryöstö	53	33	40	42
Murha	41	33	32	62
Tappo ja kuoleman tuottamus	117	60	67	75
Yhteensä	2530	1234	1196	902
Asukasluvut	3231995	3300650	3346853	3335237
	1913	1915	1917	1919
Poliisin vastustaminen	0,24	0,06	0,05	0,05
Pahoinpitely	0,43	0,26	0,25	0,15
Teräaseen tai ampuma-aseen paljastus	0,05	0,02	0,02	0,01
Ryöstö	0,02	0,01	0,01	0,01
Murha	0,01	0,01	0,01	0,02
Tappo ja kuoleman tuottamus	0,04	0,02	0,02	0,02
Yhteensä	0,78	0,37	0,36	0,27